ΝΕΟΛΟΓΟΥ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 46. ΤΟΜΟΣ Β'. 12 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1893.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΤΩΧΕΙΑ.

κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας.*

Θέμα λόγου πανηγυρικοῦ ἐν μέσῳ σεμνοῦ διάσου διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ἐνόμισα προσφυέστατον τὸ διὰ τῶν ἐφημερίδων ὑπό τινα τύπον δοθὲν γραμματικώτερον ἀγγελθέν. Αὐτὸ προτιμήσας, ἀγαπητοί, γίνομαι πᾶσι καταληπτός, ὅσοι πρὸς τὸ λιτὸν ἑκάστου παρὸν τὸ παρελθὸν ἀντιβάλλοντες τὸ οὐχὶ κατ' εὐμάρειαν παράρρεῦσαν, μήτε δὲ περὶ μέλλοντος ὁμοίου μάντεις κακῶν γινόμενοι, μέλλουσιν εὑρεῖν ὅτι καὶ τρόπων μέτοχοι καὶ καταστάσεως ὑλικῆς τῶν διδασκάλων τῆς παρελθούσης γενεᾶς ἀποδείκνυνται διάδοχοι, καὶ τούτοις ἐν δυσπραγίαις ὑλικαῖς ἰσοστάσιοι. Πρὸς διδασκάλους καὶ λογίους ὁμιλῶν ἐπὶ τοιούτου θέματος ἔσομαι καταληπτός. Ἂν αὐτὸ τὸ παρόν, ἂν αὐτὸ τὸ παρελθὸν ὑμῶν πάντων ἐν ἀπόψει στιγμιαίᾳ παρεξεταζόμενον πρὸς τὴν παρελθοῦσαν τοῦ γένους βιοτήν, ἔν γε τῇ πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀκηδίᾳ, πείσῃ πάντας ὅτι τὴν αὐτὴν ἐβαδίσαμεν πορείαν, τῶν μὲν ὀπίσω μηδαμῶς ἐπιλανθανόμενοι, παρὰ τὴν ἀποστολικὴν ὑποθήκην,[1] τοῖς δ' ἔμπροσθεν οὐκ ἐπεκτεινόμενοι, δυνάμεθα παραμυθεῖσθαι ἡμᾶς αὐτούς, ὅτι ἔχομεν ἐν τῇ ἐθνικῇ καθόλου δράσει σημεῖόν τι, καθ' ὃ πληρέστατα συμφωνοῦμεν οἱ νῦν πρὸς τοὺς πάλαι, καίπερ ἐν τούτῳ παρευδοκιμοῦντος ἑτέρων.

Ἐσχάτως ἀνέγνων που ὅτι μικρῷ πρὸ τῶν μέσων τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος οἱ μισθοὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου ἦσαν ἐλεεινοί· μόνον ὀγδοήκοντα φιορίνια κατ' ἔτος ἐλάμβανε μισθὸν ὁ Καλβίνος, ἤτοι διακόσια φράγκα, καὶ ὀλίγον οἶνον. Ἀνεμνήσθην τῆς παρελθούσης τοῦ γένους ἡμῶν βιοτῆς, καί, μὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἔδει 'να μὴ μεμφθῶ τῶν πατέρων ἡμῶν, τὴν τούτων ἐν γένει κατάστασιν ἀντιβάλλων πρὸς τὴν ἐν Εὐρώπῃ. Πράγματι, καθὼς ὁρώμεθα προχωροῦντες ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σημερινῇ διαλέξει, πλείω τι ποσὸν ἐχορηγοῦμεν τοῖς διδασκάλοις ἄνευ οἴνου, ὅστις ἦν ἐν τούτοις ἀναγκαιότατος ὡς ἐπιφέρων ἴσως τῷ πίνοντι διδασκάλῳ λησμοσύνην, ἔστω καὶ στιγμιαίαν, τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ κακοδαιμονίας.

Ἀνάγκη κατὰ τὴν τοῦ θέματός μου ἀνάπτυξιν ὀλίγα 'να εἰπω· θέλων δέ τι νέον' ν' ἀναγγείλω πρέπει' ν' ἀρυσθῶ πάσας μου τὰς ἐκτιθεμένας ὧδε πληροφορίας ἐκ τῆς τῶν κάτω χρόνων ἱστορίας, διότι καὶ τοιοῦτος ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης μου διαλέξεως, καὶ προσεχέστεροι ἐσμὲν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις. Οἱ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἱστορίαν μελετήσαντες ἔχετε γνῶσιν τῶν χρηματικῶν ἀμοιβῶν, ἃς ἐξέτινον πρὸς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν διδασκάλων οἱ ἀρχαῖοι. Ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας ὅτι «οἷς ἀρετῆς ἄθλα κεῖται μέγιστα τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν»[1] ἐπιδάλλει τοῖς τῶν κοινῶν κηδομένοις, τοῖς ὑπὲρ ἐθνικῆς εὐκληρίας ἐργαζομένοις τὴν ὑποστήριξιν τῶν ναρθηκοφόρων, τὴν ἐπαρκῆ συντήρησιν εἰ μὴ τὸν πλουτισμὸν τῶν Βάκχων. Οἱ δὲ Βυζαντινοὶ πλείους ἀπένειμαν τοῖς ἐπιφανέσι διδασκάλοις ἑκάστοτε τιμάς, ἴσως δὲ καὶ χρῆμα ἐπαρκές· περὶ τῶν τοιούτων τιμῶν ἔχομεν ἱκανὰς εἰδήσεις, ἐφ' ὧν ἔκτασίς τις ἐπιτραπήσεται βεβαίως ἐν ἐκτενεῖ πραγματείᾳ, θέμα ἐχούσῃ τὴν Ἱστορίαν τῆς παιδείας παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἥτις ὡσαύτως ἐστὶν ἥκιστα μέχρι σήμερον ἠρευνημένη, καθὼς ὀλίγον ἐμελετήθη καὶ τὸ μετὰ τὴν ἅλωσιν μέρος αὐτῆς. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸ μέγα κῦρος τῆς οἰκουμενικῆς σχολῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἤτοι τῶν δώδεκα διδασκάλων ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν πολλὴν ἀπολαμβανόντων

*) Διάλεξις γενομένη κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει «Διδασκαλικῆς ἀδελφότητος».

1) Φιλιπ. Γ', 13.

1) Θουκυδ. Β', 46.

τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ. Περὶ τῆς πρὸς τοὺς διδασκάλους τιμῆς δυνατὸν 'να σταχυολογήσωμέν τινας εἰδήσεις. Ἄννα ἡ Κομνηνὴ λέγει ὅτι, ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου μέχρις αὐτῆς τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας «ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν ἐρραθύμητο, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεδυκώς, ἀνέλαμψε καὶ ἀνέθορε, καὶ διὰ σπουδῆς τοῖς φιλολόγοις ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτορος, ἤτοι τοῦ πατρὸς τῆς Ἄννης.[1] Ὡς δὲ μικρῷ πρὸ τῆς Ἄννης Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς εἰς ὕψος ἦρθη κοσμικῆς τιμῆς τε καὶ δόξης, οὕτως ὀλίγῳ μετὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἐτύγχανε πολλῆς εὐνοίας ὁ φιλόσοφος Ἰταλός, ὁ τοῦ Ψελλοῦ μαθητής· καίτοι δὲ προδοτικῶς προσενέχθη κατά τινα πρεσβείαν εἰς Ἐπίδαμνον, ἔτυχε συγχωρήσεως, καὶ προέστη σχολῆς δημοσίας παρὰ τῷ ναῷ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων ἢ παρὰ τῷ τῆς Πηγῆς ναῷ κειμένης[2], οὗ μετὰ πολὺ δ' ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ προσελήφθη «περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας». Μετὰ δύο ἑκατονταετηρίδας σοφὸς ἕλλην, ὁ Θεόδωρος Ἐξαπτέρυγος, ἐπὶ Βατάτζη διδάσκων ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἀνωτάτῳ Ἐκπαιδευτηρίῳ, ἀνὴρ «ἀγαθὸς φράζειν, οἷα κατάκρως ῥητορικοῖς ἐνδιατρίψας λόγοις, καὶ τὸ ἀξαγγέλλειν εὐφυῶς μελετητικώς, καὶ πολλοῦ διὰ τοῦτο ἠξιωμένος ὀνόματος», ἠξιοῦτο τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ Βατάτζης ἐπεσκέπτετο τοὺς παρὰ τῷ Ἐξαπτερύγῳ διδασκομένους παρακινῶν πρὸς σπουδήν· πρὸς αὐτὸν τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, ὃς ἐστιν ὁ γραψῇ ταῦτα παραδοὺς ἡμῖν, ἔλεγεν ὁ καλὸς βασιλεύς, προτρεπόμενος αὐτὸν ὅπως ἐγκολπωθῇ τὸ στάδιον τοῦ λογίου καὶ πολιτευτοῦ· «στρατιώτης μὲν γὰρ τὸ ἐπιτήδευμα γεγονώς, ὁπόσα ἂν ἔσχες τὰ τοῦ σιτηρεσίου παρὰ τῆς βασιλικῆς δεξιώσεως, τοσαῦτα ἂν ἴσως ἢ καὶ ὀλίγον πλείω σοι διὰ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς ἔσται· ἔμπλεως δὲ φιλοσοφίας φανεὶς μεγάλων ἀξιωθήσῃ τῶν τιμῶν τε καὶ τῶν γερῶν· μόνοι γὰρ ἁπάντων ἀνθρώπων ὀνομαστότατοι βασιλεύς τε καὶ φιλόσοφος»[3]. Καὶ δηλοῦσι μὲν οἱ λόγοι τοῦ μακαρίου βασιλέως ἣν τοῖς διδασκάλοις καὶ λογίοις ἀπένεμε τὸ κράτος τιμὴν καὶ οἵας ἀμοιβάς· ἡ δὲ πρὸ τούτου καθὼς καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἱστορία κυροῦσι τὰ γραφόμενα· Γεώργιος ὁ Παχυμέρης παραδίδωσιν ὅτι ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου τοῦ Αὐτωρειανοῦ Ὑακινθός τις μοναχὸς ἐκ τῶν δυτικῶν[4] ἐλθὼν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ προσκαθήμενος παρὰ τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, κειμένῳ πλησίον τοῦ Πατριαρχείου, καὶ τοὺς παῖδας διδάσκων καὶ τούτους ἀνάγων τὰ εἰς προπαίδειαν», ὑφ' ὧν καὶ χρηματικῶς ἠμείβετο, κατηγγέλθη τῷ πατριάρχῃ ὅτι δῆθεν ἐπραττεν ἄτακτόν τι, δῆλά γε δὴ μοναχὸς ὢν ἐδίδασκε παῖδας· ἀλλ' ἐξετασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ὀρχιερέως εὑρέθη δεξιὸς ἀνὴρ καὶ παρρησίαν ἐπιδεικνύμενος, οὗ ἕνεκεν ἠγαπήθη παρ' αὐτοῦ[1]. Τοῦ Παχυμέρους ὅμως ἡ μαρτυρία χρήσιμος ἡμῖν ἐστιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς διδασκάλους παρεχομένων τιμῶν· διηγεῖται ὁ χρονογράφος οὗτος περὶ τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ ὅτι, βαδίζων ἐπὶ τοις ἴχνεσι τῶν ἐν Βυζαντίῳ πάλαι βεβασιλευκότων — «ἦν γὰρ ταῖς ἀληθείαις κἀκεῖνος πρὸς τὰ παλαιὰ τῆς Κωνσταντίνου παρακινιζόμενος» — ἵδρυσε παρὰ τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Παύλου, ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ὀρφανοτροφείοις (ἐκεῖ δῆλον οὖν ὅπου τῶν ὀρφανῶν ἄφυλον ἱδρύσας Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐκέλευσε «τὴν ἐγκύκλιον ἐκπαιδεύεσθαι παιδείαν»[2] «σχολὴν γραμματικευομένων», καὶ χορηγῶν ἐτησίως τῷ διδασκάλῳ τὴν ἀμοιβήν, ἐχορήγει βεβαίως ἀμοιβάς τινας καὶ τοῖς σπουδάζουσι, βραβεύων τοὺς προκόπτοντας· «ἔστι δ' οὖ καὶ τὰ εἰκότα φιλοτιμεῖσθαι, εἰ δ' οὖν ἄλλ' ἄνεσιν τοῖς παισὶ διδόναι τῆς ἀσχολίας, κατά τι πάτριον σύνηθες»· ἤ ἐστι μεθερμηνευόμενον: ἦν ἔθος τοῖς πρὸ τοῦ Παλαιολόγου βασιλεῦσι 'να χορηγῶσιν ἀμοιβήν τινα καὶ προστασίαν τοῖς σπουδάζουσιν. Ἂν δὲ βλέπωμεν ἀνωτέρω τοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχας τὸν Εὐστράτιον Γαριδᾶν καὶ τὸν Ἀρσένιον Αὐτωρειανόν τιμῶντας τὸν οὐκ ὀρθῶς δοξάζοντα καὶ κατὰ τὸ τοῦ πολιτευτοῦ στάδιον ἀποτυχόντα Ἰταλὸν καὶ τὸν μοναχὸν Ὑακίνθον, ὁ Παχυμέρης βεβαιοῖ ὅτι καὶ τὸν φιλόσοφον Μανουὴλ Ὀλόβολον ὁ πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Γαβρᾶς ἐχειροθέτησε ῥήτορα τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὴν βραχύχρονον αὐτοῦ πατριαρχείαν, τῷ 1267, ἐπέτυχε παρὰ τῷ Παλαιολόγῳ Μιχαὴλ τῆς ἀπονομῆς συγγνώμης εἰς αὐτὸν τὸν Ὀλόβολον καὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ὡς διδασκάλου τῶν γραμματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἃ τέως ἦν διδάσκων Γεώργιος Ἀκροπολίτης ὁ μέγας λογοθέτης.[3] Εἰρήσθω δ' ὅτι τὸν ἀρχιδιδάσκαλον τοῦτον τῆς ἀνωτέρας ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Κράτους σχολῆς προσέλαβεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ, βοηθοῦντα τοῖς ὑπηρετοῦσιν ἐν αὐτῷ.

Ἀλλὰ τότε μέν, κατὰ τοὺς τοσοῦτον ἡμῶν ἀφισταμένους αἰῶνας ἐκείνους εἶχε χρῆμα πολὺ τὸ κοινὸν ταμεῖον· οἱ αὐτοκράτορες συχνὰ κατετίθεσαν ἐπὶ τῶν ἁγίων Τραπεζῶν ἐπικόμβια κατὰ συνήθειαν· ἄρχοντες καὶ κόμητες καὶ πλούσιοι καθωσίουν μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν μονῶν, πατριάρχαι καὶ μητροπολῖται ὑπῆρχον κατὰ τοὺς σχεδὸν μυθώδεις χρόνους ἐκείνους ἔχοντες περιουσίας δέκα καὶ δώδεκα ἑκατομμυρίων περίου φράγκων[4] εἴπερ ἐδίδετο μισθὸς ἐπαρκὴς εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν διδασκάλων, τῶν ἐν ἀνωτέραις σχολαῖς διδασκόντων, ὑπῆρχεν ὅμως ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς ταμείοις χρῆμα. Περὶ τῶν ἐν μικροτέραις σχολείοις διδασκόντων οὐχὶ τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἔχω ἐσχηματισμένην. Ἐπὶ τοῦ Ψελλοῦ Μιχαὴλ ὁ

1) Ἄννα τόμ. Α', σελ. 257.
2) Ἄννης, Α', σελ. 260.
3) Ἀκροπολ. σελ. 53.
4) Ὁ ὅρος «ἐκ δυτικῶν» δηλοῖ τὰς ῥουμελικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Παχυμέρης· τόμ. Β', σελ. 41.

1) Παχυμ. Α', σελ. 294.
2) Ἄννης Β', σελ. 345.
3) Παχυμέρης· Α', σελ. 284. — ὁ ῥήτωρ Ὀλόβολος ἐξώσθη, φαίνεται, κατόπιν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, ὅθεν παρίσταται ἐπιστρέφων ἐξ αὐτῆς εἰς Κ)πολιν τῷ 1282. Παχυμ. Β', σελ. 25.
4) Κ. Παπαρρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους· πρώτη ἔκδοσεως τόμ. Δ', σελ. 400. Μ. Γεδεὼν «Πατριαρχ. Πίνακες» σελ. 321.

μαΐστωρ Τῶν Διακονίσσης, ἔνθα σχολή τις ἵδρυτο κατωτέρα, ζητῶν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου τὴν τοῦ Ἁγίου Πέτρου σχολήν, ἔγραψε: «τὸν πάντα μοι τῆς ζωῆς χρόνον βιβλίοις καὶ λόγοις καταναλώσας, οὐδὲν ὅτι μὴ λελιθότος πρὸς αὐτὸ τὸ γῆρας κατήντησα. . . . τῆς δὲ παιδείας ἀπωνάμην οὐδέν, ὅτι μὴ καὶ πλατὺν γέλωτα».[1]

§.

Ἀλλ' ἡ μακρὰ χρονικὴ περίοδος ἧς ἐποψίν τινα βραχεῖαν ἐν τῷ περὶ πενίας διδασκαλικῆς λόγῳ ποιούμεθα, λέγεται συνήθως περίοδος πτωχή, ἐποχὴ πενήτων, ὧν τὸν πατριάρχην λογιώτατός τις ἄκμψος ἐκάλεσε «πατριάρχην τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων». Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι κακῶς ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ἐχαρακτηρίσθη ὡς πενιχρὰ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ χρήματος. Εἴπερ ἠρωτᾶτο ἐπισταμένως ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους τέσσαρας αἰῶνας ἱστορία τοῦ παρ' ἡμῖν ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰς πολλῷ διάφορα συμπεράσματα ἠθέλομεν χεραγωγηθῆ. Ἴσως ὀλίγος ὑπῆρχε παρ' ὀλίγοις πλοῦτος, ἀλλ' οὗτος ἢ ἐκρύπτετο, ἢ κατεσπαταλᾶτο εἰς ἵδρυσιν καὶ προικισμὸν μικρῶν ἢ μεγάλων μοναστηρίων, κυρίως κατὰ τὸν Ἰς' καὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ἀφαιρούμενος οὕτως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν σχολείων, ἅτινα συνεπῶς ἐλεεινὰς ἐκέκτηντο προσόδους. Ἀκριβῶς δὲ δέον ἐξεταθῆναι τοῦτο· διότι ἐὰν μὴ ἔχῃ πόρους ἐπαρκεστάτους σχολή τις, οὐδὲ ὁ διδάσκαλος ἔχει χρῆμα ἐπαρκές· μὴ ἔχων δὲ καὶ μόλις ζῶν, καὶ τρώγων ὅσον πρέπει 'να τρώγῃ ὅπως ζῇ, οὐδένα διατρέχει κίνδυνον μὴ καταλίπῃ τοῖς υἱοῖς καὶ τοῖς κληρονόμοις ὡς ἀφορμὴν ἐρίδων ὀλίγην ἢ πολλὴν περιουσίαν. Ἐν τούτῳ πάντες οἱ διδάσκαλοι τῶν κάτω χρόνων, ὅσοι διετέλεσαν τὸν ὅλον αὐτῶν βίον διδάσκαλοι, δύνανται 'να καυχηθῶσιν ὅτι σχεδὸν οὐδὲν ἔλιπον τοῖς υἱοῖς, ἴσως δέ τινες καὶ περὶ τῶν θυγατέρων [ἠναγκάσθησαν εἰπεῖν ὡς ὁ τῆς Ἀθηναίδος πατὴρ Λεόντιος «ἀρκεῖ αὐτῇ ἡ αὐτῆς τύχη».

Ἡ συντήρησις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡ προσήλωσις προσοδοφόρων κτημάτων εἰς μονὰς τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα μέγα μέρος ἀπερρόφα τοῦ πλούτου, ὃν ὁ διαθέτης ἢ δωρητὴς ἠγνόει ὅτι προτιμότερον ἦν εἴπερ ἔδιδε πρὸς ἵδρυσιν μικρᾶς σχολῆς. Οἱ τῶν τοιούτων μονῶν ἱδρυταὶ ἔπρεπε πρὸς τοῦτο 'να νουθετηθῶσι δεόντως, ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδεὶς πρὸς τοῦτο παρώρμα· τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, τοῦ τὴν πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν ἀναστήσαντος, τὸ τῶν Θεσσαλονικέων, οἵτινες συγχρόνως σχεδὸν ἐκάλουν ὡς διδάσκαλον τῆς ἑλλην. σχολῆς ἐπιφανέστατον ἕλληνα λόγιον, αἱ πρὸς τοὺς σπουδάζοντας συμβουλαὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ Β' τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα μόνον ἕν: τὴν μόρφωσιν διδασκάλων ἀφωσιωμένων εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, διδασκόντων μετὰ πολλῆς αὐταπαρνησίας, ἀνθρώπων ἴσως μὴ δραμόντων εἰς ἐπιδίωξιν ἀλλ' ἐπιτυχόντων ἀληθοῦς κλέους, τοῦ κληθῆναι θηλαδὴ μεγάλους ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἅτε καὶ ποιήσαντας καὶ διδάξαντας, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῷ βίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ σύνδρομον ἐπιδειξαμένους.

Καιροῦ ὅμως πρὸς παρασκευὴν, πρὸς σύνταξιν, πρὸς ἐφαρμογὴν θεσμῶν κανονιζόντων τὴν ὕπαρξιν καὶ συντήρησιν, καὶ προκοπὴν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων καὶ πρὸς περίθαλψιν τῶν γηραιῶν διδασκάλων ἐστεροῦντο. Πρὸτῶν θεσμῶν ἔδει 'να συντάξωμεν ἑτέρους· ἐπίεζεν ἀνάγκης ἑτέρας ἡ θεραπεία, πρωτίστης ἀνάγκης. Ἔδει 'να συνταχθῶσι θεσμοὶ διέποντες τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως, ἐνισχύοντες αὐτὸ ἐν τῇ καθόλου δράσει, τῶν δὲ θεσμῶν τούτων οἱ κυριώτεροι συνετάχθησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΒ' μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Τὸ κέντρον ἐκεῖνο καὶ χρημάτων εἶχε κατὰ τοὺς δύο τούτους αἰῶνας ἀνάγκην, ἀπὸ δὲ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ἰς' ἑκατονταετηρίδος αἱ περιοδεῖαι τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχῶν εἰς Ἰβηρίαν, εἶτα δὲ εἰς Ρωσίαν καὶ μάλιστα ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς ἀχανοῦς ὀσμανικῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑποκειμένας εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον, αἱ δωρεαὶ βλάχων καὶ μολδαυῶν ἡγεμόνων εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεκούφιζον μὲν ὀλίγον τὴν ὑλικὴν δυσπραγίαν τῶν μεγάλων τούτων κέντρων τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ἐπέτρεπον δὲ 'να τεθῇ καὶ σκέψις τις καὶ πως ἀπόφασις ἢ μᾶλλον θεμέλιον ἐν ταῖς σκέψεσι περὶ παιδεύσεως ὡς ἐν ἄρθρον, ἔστω καὶ ἐκ τῶν δευτερευόντων, τῆς ἡμερησίας διατάξεως· ἀλλὰ περὶ πόρων τῶν τότε σχολείων καὶ τῶν χορηγουμένων τοῖς διδασκάλοις ἀμοιβῶν ἐγὼ μνείαν οὐδεμίαν εὑρίσκω. Τῷ 1546 ἢ 47 Διονύσιος ὁ ἀπὸ Νικομηδείας πατριάρχης τῆς Νέας Ρώμης προσκαλεῖ Μιχαὴλ Ἑρμόδωρον τὸν Λήσταρχον ὅπως διδάξῃ ἐν τῇ πατριαρχικῇ Ἀκαδημίᾳ, ἀλλ' οὐδένα ποιεῖται λόγον ἀμοιβῆς ὑλικῆς[1]· διότι τοῖς διδασκάλοις τούτοις ἐχορήγει τὸ Πατριαρχεῖον ἐργασίαν τινὰ γραφικὴν ἐν αὐτῷ καὶ τινα δικαιώματα παρομαρτοῦντα τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀφφικίῳ τῷ τούτοις ἀπονεμομένῳ. Ὡς ὁ Διονύσιος, οὕτως ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ὁ ἀπὸ Λαρίσσης ἐν τοπικῇ συνόδῳ, συγκροτηθείσῃ τῷ 1593 ἐν Κωνσταντινουπόλει, σαφῆ μνείαν οὐδεμίαν ποιεῖται μισθοῦ τοῖς διδασκάλοις χορηγητέου· διατάττει μόνον διὰ τοῦ ζ' κανόνος αὐτῆς ἡ σύνοδος τοῦ 1593 «ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ γράμματα δύνανται διδάσκεσθαι· βοηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων χρείαν ἔχωσι».[2] Τὸ «φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν» δηλοῖ καταφανῶς ὅτι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας ἐλαμβάνοντο τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ διδασκάλου ἀπαιτούμενα χρήματα. Αὐτοὶ οἱ παλαιότεροι κώδικες ἐκκλησιῶν τινῶν καὶ μητροπόλεων ἀναγράφοντες ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν τοῦ ναοῦ δαπανῶν τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν καθ' ἡμᾶς

2) Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ Ἐπιστολαί, ἐν τόμῳ Δ' Μεσαιων. Βιβλιοθήκης Κ. Σάθα· σελ. 120.

1) Βλ. τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πατριάρχου ἐν Φιλολογ. Ἀναλέκτοις Ζακύνθου, ὑπὸ Νικολάου Κατραμῆ, ἀρχιεπισκόπου· Ζάκυνθος, 1880, σελ. 245.
2) Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου βλέπε προχείρως παρὰ Κ. Σάθᾳ, ἐν Βιογρ. σχεδιάσματι περὶ Ἱερεμίου Β', σελ. 82—92, ἰδίως δὲ τὸν ζ' κανόνα.

σχολείων διδόμενα μαρτυροῦσι καὶ οὗτοι σαφῶς ὅτι σπανίως, ἵνα μὴ εἴπω δυσκόλως, ἤθελεν εὑρεῖ τις ἰδιαι κεφάλαια κατατεθειμένα πρὸς συντήρησιν, πρὸς ἐδραίωσιν, πρὸς προκοπὴν παντὸς σχολείου. Πρόκειται δὲ καὶ σαφὴς ἡ διάταξις, περὶ διδασκαλίας: τῶν «ἱερῶν γραμμάτων», ἤτοι τῶν πρώτων τῆς λιτῆς ἐκπαιδεύσεως στοιχείων· ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ ναοῦ χορηγουμένη πρὸς τὴν γειτονεύουσαν αὐτῷ σχολὴν χρηματικὴ ποσότης, ἡ τῆς σχολῆς ἐποπτεία γινομένη ὑπὸ τῶν καὶ τοῦ ναοῦ τὰς προσόδους διαχειριζομένων, ταῦτα πάντα σύνδρομά μοι γίνονται εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ σχολῆ τινι παρακείμενος ναὸς ἐχορήγει κατὰ τὸν ΙϹ' αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν μέσων που τοῦ ΙΖ' τὰ πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς στοιχειώδους σχολῆς ἀπαραιτήτως ἀπαιτούμενα χρήματα.

ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΩ. ΓΕΔΕΩΝ.

(Ἕπεται τὸ τέλος).

ΙΣΤΟΡΙΚΑ.[1]

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΘΩ.

10.

Δημοσθένους.

Εἰ μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐμοῦ μόνου κατεφρόνει Λάμπις· οὐδὲν ἂν ἦν θαυμαστόν. νῦν δὲ πολλῷ δεινότερα τούτου πέπρακται αὐτῷ πρὸς πάντας ὑμᾶς. κήρυγμα γὰρ ποιησαμένου Παρεισάδου ἐν Βοσπόρῳ· ἐάν τις βούληται Ἀθήναζε εἰς τὸ Ἀττικόν, ἐμπόριον σιτηγεῖν, ἀτελῆ τὸν σῖτον ἐξάγειν, ἐπιδημῶν ἐν τῷ Βοσπόρῳ ὁ Λάμπις ἔλαβε καὶ ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου καὶ τὴν ἀτέλειαν ἐπὶ τῷ τῆς πόλεως ὀνόματι, γεμίσας δὲ ναῦν μεγάλην σίτου ἐκόμισεν εἰς Ἄκανθον, κἀκεῖ διέθετο προσκοινωνήσας τούτῳ ἀπὸ τῶν ὑμετέρων χρημάτων.

11.

Ξενοφῶντος.

§ 110. Ἐξ Ἀκάνθου δὲ καὶ Ἀπολλωνίας, αἵπερ μέγισται τῶν περὶ Ὄλυνθον πόλεων, πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς Λακεδαίμονα. Ἀκούσαντας δὲ οἱ ἔφοροι ὧν ἕνεκα ἦκον, προσήγαγον αὐτοὺς πρός τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς συμμάχους. Ἔνθα δὴ Κλειγένης Ἀκάνθιος ἔλεξεν . . . .

12.

Αἰσχίνου κατὰ Κτησιφῶντος.

. . . ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ὁ τὸν Ἄθω διωρύξας.

13.

Ἀπολλωνίου Ροδίου Ἀργοναυτικά.

. . . αὐτὰρ ἔπειτα
Κλίτεα, Παλλήνηνδε, Καναστραίην ὑπὲρ ἄκρην,
ἵνοισαν ἐννύχιοι πνοιῇ ἀνέμοιο θέντες.
Ἠρι δὲ νισσομένοισιν Ἄθω ἀνέτειλε κολώνη
Θρηΐκιη, ἣ τόσον ἀπόπροθι λίμνον ἐοῦσαι,
ὅσσον ἐς ἠνδιόν κεν εὔστολος ὁλκὰς ἀνύσσαι,
ἀκροτάτη κορυφῇ σκιάει καὶ ἐσάχρι Μυρίνης.

14.

Σκύλακος Γεωγράφου.

Πρώτη πόλις Μακεδονίας Ἡράκλειον.

Θέρμη πόλις. Παλλήνη. Ἄθος ὄρος. Ἀκροθῶται Ἕλληνες. Δῖον Ἑλληνικόν. Κλεωναὶ Ἕλληνες. Ἄθος ὄρος. Ἀκρόθωοι. Χάραδρον Ἕλληνες, Ὀλόψυξος Ἕλληνες.

15.

Θεοκρίτου Εἰδύλλιον 3.

. . . ὁ δὲ Τίτυρος ἐγγύθεν ᾄσει.
ὡς πόκα τᾶς Ξενέας ἠράσσατο Δάφνις ὁ βώτας
χὡς ὄρος ἀμφεπάλει, χὡς αἱ δρύες αὐτὸν ἐθρήνευν,
Ἡμέρα αἴτε φύοντι παρ' ὄχθαισιν ποταμοῖο.
Εὔτε χιὼν ὤς τις κατετάκετο μακρὸν ὑφ' Αἶμον,
ἢ Ἄθω, ἢ Ῥοδόπαν ἢ Καύκασον ἐσχατόωντα.

16.

Νικάνδρου ἀποσπάσματα.

Πέμπτου ἐκ τῆς Εὐρωπείας.

Καὶ τις Ἄθω τόσον ὕψος ἰδὼν Θρῄκιος ὑπ' ἄστρασι
ἔκλυεν, οὗ δὴ θέντος ἀμετρήτῳ ὑπὸ λίμνῃ
ὃς ἀνασπὼν χείρεσσι δύο ῥίπτεσκε βέλεμνα.
ἠλιδάτου προθέλυμνα Καναστραίης πάρος ἀκτῆς.

17.

Ἡρακλείδου Ποντικοῦ.

Περὶ Πολιτειῶν. Κεφ. Α. Κατῴκησαν δὲ καὶ Κλεωνὰς Χαλκιδεῖς, οἱ ἐν τῷ Ἄθῳ ἐξαναστάντες ἐξ Ἐλεμνίου ὡς μὲν μυθολογοῦσι ὑπὸ μυῶν, οἱ τά τ' ἄλλα κατέσθιον αὐτῶν καὶ τὸν σίδηρον. Νόμος δὲ ἦν Χαλκιδεῦσι μὴ ἄρξαι, μηδὲ πρεσβεῦσαι νεώτερον ἐτῶν 50.

18.

Στράβωνος.

Βιβλ. 7. Ὅτι ἀντικρὺ Κανάστρου ἄκρου τῆς Παλλήνης, ἡ Δέρρις ἐστὶν ἄκρα, πλησίον Κωφοῦ λιμένος, καὶ ὁ Τορωναῖος κόλπος ὑπὸ τούτων ἀφορίζεται, καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὔδις κεῖται τὸ ἄκρον τοῦ Ἄθωνος, ὃ ἀφορίζει τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον, ὡς εἶναι ἑξῆς κόλπους τοῦ Αἰγαίου πελάγους πρὸς βορρᾶν, ἀλλήλων ἀπέχοντας οὕτως. Μαλιακόν, Παγασιτικόν, Θερμαῖον, Ταρωναῖον, Σιγγιτικόν, Στρυμονικόν. τὰ δὲ ἄκρα Ποσείδιον μὲν τὸ μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Παγασιτικοῦ, τὸ δὲ ἑξῆς πρὸς βορρᾶν Σηπιάς. Εἶτα τὸ ἐν Παλλήνῃ Κάνιστρον, εἶτα Δέρρις, εἶτα Νυμφαῖον ἐν τῷ Ἄθωνι πρὸς τῷ Σιγγιτικῷ, τὸ δὲ πρὸς τὸ Στρυμονικῷ Ἀκρόθως, ἄκρον. ὧν μεταξὺ ὁ Ἄθων, οὗ πρὸς ἀνατολὰς ἡ Λῆμνος πρὸς δὲ βορρᾶν ἀφορίζει τὸν Στρυμονικὸν κόλπον ἡ Νεάπολις. Ὅτι Ἀκάνθος πόλις ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ ἐστὶ παράλιος, πλησίον τῆς τοῦ Ξέρξου διώρυχος· ἔχει δὲ ὁ Ἄθων πέντε πόλεις, Δῖον, Κλεωνάς, Θύσσον, Ὀλόψυξον, Ἀκροθώους· αὕτη δὲ πρὸς τῇ κορυφῇ τοῦ Ἄθωνος κεῖται. ἐστι δὲ ὁ Ἄθων ὄρος μαστοειδές· ἀξύτατον, ὑψηλότατον· οὗ οἱ τὴν κορυφὴν οἰκοῦντες ὁρῶσι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πρὸ ὡρῶν τριῶν, τῆς ἐν τῇ παραλίᾳ ἀνατολῆς. καὶ ἔστιν ἀπὸ πόλεως τῆς Ἀκάνθου ὁ περίπλους τῆς χερρονήσου ἕως Σταγείρου, πόλεως τοῦ Ἀριστοτέλους, στάδια, τετρακόσια, ἐν ᾗ λιμὴν ὄνομα Κάπρος καὶ νησίον ὁμώνυμον τῇ λιμένι· εἶτα αἱ τοῦ Στρυμόνος ἐκβολαί· εἶτα Φάγρης, Γαληψός, Ἀπολλωνία, πᾶσαι πόλεις· εἶτα τὸ Νέστου στόμα τοῦ διοριζοντος Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην, ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος, ὁ τούτου παῖς, διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς χρόνοις· εἰσὶ δὲ πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον πόλεις καὶ ἕτεραι, οἷον Μύρκινος, Ἀργίλος, Δραβήσκος, Δάτον. ὅπερ καὶ ἀρίστην ἔχει χώραν καὶ εὔκαρπον καὶ ναυπήγια, καὶ χρυσοῦ μέταλλα· ἀφ' οὗ καὶ παροιμία «Δάτον ἀγαθῶν, ὡς καὶ ἀγαθῶν ἀγαθίδες».

Βιβλ. 10. Ἐρέτρια μὲν συνῴκησε τὰς περὶ Παλλήνην καὶ τὸν Ἄθω πόλεις, ἡ δὲ Χαλκὶς τὰς ὑπὸ Ὀλύνθῳ. §. Ἐν δὲ τῇ ἀκτῇ ταύτῃ (τοῦ Ἄθω) Θάμυρις ὁ Θρᾴξ ἐβασίλευσε, τῶν αὐτῶν ἐπιτηδευμάτων γεγονώς, ὡς καὶ Ὀρφεύς. §. Τὸν αὐτὸν (Χειροκράτην) ὑποσχέσθαι Ἀλεξάνδρῳ τὸν Ἄθω διασκευάσειν εἰς αὐτόν, ὡσανεὶ ἐκ πρόχου τινὸς εἰς φιάλην καταχέοντα σπονδήν, ποιήσοντα πόλεις δύο, τὴν μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ ὄρους, τὴν δ' ἐν ἀριστερᾷ, ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας εἰς τὴν ἑτέραν ῥέοντα ποταμόν.

19.

Πτολεμαίου Γεωγραφία.

Βιβλ. III. Ἐν τῇ χαλκιδικῇ χώρᾳ

Ἄθως ὄρος. 51° 41′ 10″.

Ἄθως καὶ Ἄθωσα ἄκρον καὶ πόλις. 51/5 41 15.

Τὸ μέσον ὄρος. 51/0 41 0.

Νύμφαιον ἄκρον. 51/0 40 45.

Ἐν τῷ Σιγγιτικῷ Κόλπῳ.

Ἄκανθος. 50/40 40 50.

Σίγγος. 50/30 40 40.

§ 11. καὶ ἐν τῷ Σιγγιτικῷ Κόλπῳ Στρατονίκη, Ἄκανθος, Σίγγος.

§ Ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χώρᾳ Ἄθως ὄρος, Ἄθωσα, ἄκρον πόλις κ.τ.λ.

20.

Πλουτάρχου περὶ ἀοργησίας.

Ὁ δὲ Ξέρξης καὶ τῇ θαλάττῃ στίγματα καὶ πληγὰς ἐνέβαλε καὶ πρὸς τὸ ὄρος ἐξέπεμπεν ἐπιστολάς, Ἄθω δαιμόνιε οὐρανομήκη, μὴ ποιεῖν ἐμοῖς ἔργοις λίθους μεγάλους καὶ δυσκατεργάστους. εἰ δὲ μὴ τεμὼν ῥίψω σεαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, πολλὰ γάρ ἐστι τοῦ θυμοῦ φοβερά, πολλὰ δὲ καὶ γελοῖα. διὸ καὶ μισεῖται καὶ καταφρονεῖται μάλιστα τῶν παθῶν. Ἀμφότερα δὲ δεκέσθαι χρήσιμον.

Βίοι παράλληλοι Ἀλεξάνδρου.

. . . Οὗτος γὰρ (ὁ Στασικράτης) αὐτῷ πρότερον ἐντυχὼν ἔφη, τῶν ὀρῶν μάλιστα τὸν θρᾴκιον Ἄθων διατύπωσιν ἀνδρείκελον δέχεσθαι καὶ διαμόρφωσιν. Ἂν οὖν κελεύῃ μονιμώτατον ἀγαλμάτων αὐτῷ, καὶ περιφανέστατον ἐξεργάσασθαι τὸν Ἄθων, τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ περιλαμβάνοντα πυρίανδρον πόλιν οἰκουμένην, τῇ δὲ δεξιᾷ σπένδοντα ποταμοῦ ῥεῦμα δαψιλὲς εἰς τὴν θάλασσαν ἀπορρέοντος.

21.

Ἀθηναίου Δειπνοσοφιστοῦ.

Βιβλ. Ι. Ποδαπὸς εἶ; φράσον.

Ἀκάνθιος; εἶτα πρὸς θεῶν.

Οἴνου πολίτης ὢν κρατίστου στρυφνὸς εἶ.

καὶ τοὔνομα αὐτὸ τῆς πατρίδος ἐν τοῖς τρόποις ἔχεις; τὰ δ' ἤθη τῶν πολιτῶν οὐκ ἔχεις.

Βιβλ. ΙΙΙ. Τοιοῦτος ἦν καὶ Ἀλέξαρχος ὁ Κασσάνδρου τῆς Μακεδονίας βασιλεύσαντος ἀδελφός, ὁ τὴν Οὐρανόπολιν καλουμένην κτίσας. Ἱστορεῖ δὲ περὶ αὐτοῦ Ἡρακλείδης ὁ Λέμβος ἐν τῇ 37η τῶν Ἱστοριῶν, λέγων οὕτως «Ἀλέξαρχος ὁ τὴν Οὐρανόπολιν κτίσας διαλέκτους ἰδίας εἰσήνεγκεν, ὀρθοῦσαν μὲν τὸν ἀλεκτρυόνα καλέων, καὶ βροτοκέρτην καὶ κουρέα, καὶ ἀργυρίδα τὴν δραχμήν, τὴν δὲ χοίνικα ἡμεροτροφίδα, καὶ τὸν κήρυκα ἀπύτην.

Βιβλ. ΙΧ. § 51. Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς ἐν τοῖς περσικοῖς περὶ Μαρδονίου ἱστορῶν καὶ τοῦ διαφθαρέντος στρατοῦ περσικοῦ περὶ τὸν Ἄθω γράφει καὶ ταῦτα «καὶ λευκαὶ περιστεραὶ τότε πρῶτον εἰς Ἕλληνας ἐφάνησαν πρότερον οὐ γιγνόμεναι».

22.

Αἰλιανοῦ ποικ. ἱστ.

Βιβλ. α. Κεφ. 15. Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς περὶ τὸν Ἄθω φανῆναι περιστερὰς λευκὰς λέγει, ὅτε ἐνταῦθα ἀπώλοντο αἱ τῶν Περσῶν τριήρεις, περικάμπτουσαι τὸν Ἄθω.

Βιβλ. 10. Ὁ Πλάτων... εἰπών· Ἀλλ' ἔγωγε οὐκ ἂν οὐδὲ εἰς τὰ ἄκρα τὰ τοῦ Ἄθω μετῴκησα ἂν ὑπὲρ τοῦ μακροβιώτερος γενέσθαι. (Κοραῆς). Μακροβίους γὰρ ἐπιστεύετο τοὺς ἐνοικοῦντας ποιεῖν ὁ Ἄθως, καὶ ἐξαιρέτως μία τῶν ἐν αὐτῷ πόλεων Ἀκρόθωον οὐδετέρως ἢ Ἀκρόθωος· ἀρσενικῶς καὶ πληθυντικῶς καλουμένη, ἣν εἰκὸς ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι τὸν Αἰλιανόν.

23.

Λουκιανοῦ περὶ μακροβιότητος.

. . . καὶ Ἀθῶτας δὲ μέχρι τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν βιοῦν ἱστόρηται.

24.

Ζωσίμου Ἱστορία.

Βιβλ. 1. Ξέρξου μετὰ τὴν Δαρείου τελευτὴν πολλῷ μείζονι παρασκευασαμένου δυνάμει καὶ πᾶσαν τοῖς Ἕλλησι τὴν Ἀσίαν ἐπαγαγόντος τε τὴν μὲν θάλατταν νεῶν, πεζῶν δὲ τὴν γῆν. Ἐπειδὴ διαβαίνειν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐχρῆν, ὡς οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν στοιχείων εἰς ὑποδοχὴν τοῦ στρατεύματος εἰμὶ καὶ τὰς ἀλλήλων ὑφαρπάσας ἐν χρείᾳ, ἐζεύγνυτο μὲν ὁ Ἑλλήσποντος

[1]) Ἴδε ἀριθ. 45, σελ. 880—883.

[1]) Ἥτις καὶ Ἀκρόθωοι καὶ Ἀκρόθυνοι καὶ Ἀκρόθον ἐκαλεῖτο κειμένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Μονῆς Ἀκύρας, ἤτοι εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἄθω.

(Μαργαρ. Δήμιτζα Μακεδονικά σελ. 117).

πάροδον διδοὺς τοῖς πεζῇ διαβαίνουσιν, ὠρύττετο δὲ ὁ Ἄθως ἅμα τῇ θαλάττῃ καὶ τὰς ναῦς εἰσδεχόμενος.

25.

Στεφάνου Βυζαντίου.

Ἄθως — ὄρος Θρᾴκης ἀπὸ Ἄθω γίγαντος — βάλλει δὲ ἡ σκιὰ αὐτοῦ ἐπὶ σταδίους 300.[1] Εἴρηται καὶ Ἄθοος, καὶ κατὰ συναίρεσιν Ἄθους. ἡ κλῖσις διττὴ καὶ Ἄθοος καὶ Ἄθως. Τὸ τοπικὸν τοῦ Ἄθωος χωρὶς τοῦ ι καὶ Ἀθῴους τοὺς ἐνοικοῦντας—τὸ δὲ δηλοῦν τὸ ἀζήμιον περισπᾶται καὶ διὰ τοῦ ῖ ἐκ τῆς θωῆς. παρὰ τὸ ἀμφότερον τὸ θηλυκὸν Ἀθωΐς. Ἔστι δὲ καὶ Ἄθως πόλις ἐπὶ τοῦ Ἄθω καὶ ὁ πολίτης Ἀθωΐτης. Ἄκανθος πόλις Θρᾴκης ἀκάνθαις περιπεφραγμένη, ὑπὲρ τὸν Ἄθω, ὅθεν κέκλῃται ἢ ἀπό τινος Ἀκάνθου, ὡς Μυασέας.

Ὀλόφυξος πόλις ἐν Θρᾴκῃ περὶ τὸν Ἄθω· ὁ πολίτης Ὀλοφύξιος.

26.

Μαξίμου Τύρου.

Ἂν δὲ ἐπὶ τῆς μοναρχίας ἔλθῃς, κολακεύει καὶ Ξέρξην Μαρδόνιος, βάρβαρος βάρβαρον, ἀνόητος ἀνόητον, δειλὸς οἰκέτης, δεσπότην τρυφῶντα. Τὰ δὲ τῆς κολακείας τέλη, ἀνίσταται ἡ Ἀσία, μαστιγοῦται ἡ θάλασσα, Ἑλλήσποντος ζεύγνυται, Ἄθως ὀρύττεται.

27.

Ζωσίμου.

Βιβλ. Ι. Διά τοι τοῦτο τοῦ μὲν στενοῦ τῆς Προποντίδος ὑπανεχώρουν οἱ βάρβαροι, τὴν δὲ ἐπὶ Κύζικον ἔπλεον. Ἀπρακτοι δὲ διεκπεσόντες καὶ παραπλεύσαντες τὸν Ἑλλήσποντον, ἄχρι δὲ τοῦ Ἄθω παρενεχθέντες, κακεῖσε τῶν πλοίων ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι, Κασσάνδρειαν καὶ Θεσσαλονίκην ἐπολιόρκουν.

28.

Μάρκου Αὐρηλίου.

Ἡ Ἀσία, ἡ Εὐρώπη, γωνίαι τοῦ κόσμου, πᾶν πέλαγος σταγὼν τοῦ κόσμου. Ἄθως βωλάριον τοῦ κόσμου. Πᾶν τὸ ἐνεστὼς τοῦ χρόνου στιγμὴ τοῦ αἰῶνος.

29.

Διονυσίου Περιηγητοῦ.

Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν Ἄθων θεολόγοι κατὰ μέσην νύκτα ἀκριβῶς γενέσθαι καὶ ἀναβιῶσιν ἐξηγοῦνται, καὶ τῶν ἀναστατικῶν ὀργίων ἄρχονται εὐθὺς ἀπὸ μέσων νυκτῶν. Λόγος δὲ αὐτῶν ὅτι τὰς εἰς τὸ μνῆμα ἀφικομένας γυναῖκας ἐπαμείψασθαι τὰ νενομισμένα, ὄρθρου μὲν ἔτι βαθέος παραγενέσθαι μὴ εὑρισκέναι δὲ τὸν νεκρόν, ὡς ὁ Λουκᾶς λέγει.

30.

Ἡσυχίου Λεξικόν.

Ἀθῷος, ὁ ἐπὶ τοῦ Ἄθω τοῦ ὄρους ἱδρυμένος ἀνδριάς. ὁ Ζεύς.

1) Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὁ Ἄθως ἐπὶ 700 σταδίους ἕως Λήμνου σκιάζει.

31.

Σχόλια εἰς Ὅμηρον.

Τροίας ἁλούσης Αἰνείας παραλαβὼν τὸν πατέρα ἔφυγε. Ναυαγίῳ δὲ περιπεσὼν περὶ τὸν Ἄθων, ἀνέει σὺν τῷ πατρί.

32.

Ἀπολλωνίου εἰς Φιλόστρατον.

Λέγονται δὲ καὶ τῷ Παγγαίῳ ἔνιοι χρήσασθαι ψροντιστηρίῳ καὶ ἕτεροι τῷ Ἄθῳ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΝ ΤΡΟΙΑι ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ.*

Τῇ ἐριτίμῳ συντάξει.

Καθὰ παρετήρησα ἐκ τῶν φιλοφρόνως ἀποσταλέντων μοι φύλλων τῆς ἐριτίμου ὑμῶν ἐφημερίδος, ἀνεδημοσιεύσατε τὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἄρθρον μου περὶ Τροίας μετὰ τῆς ὑποδείξεως ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῶν κ.κ. Σλῆμαν καὶ Δαῖρπφελδ ἀνετράπησαν ὑπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν. Ἐκ τούτου ἀναγκάζομαι νὰ προβῶ εἰς παρατηρήσεις τινάς, τὰς ὁποίας θὰ θεωρήσητε ἴσως ὡς ἀξίας δημοσιεύσεως.

Κατὰ παράδοξον εἰρωνείαν τῆς τύχης συνέβη ὥστε ὁ καθηγητὴς Δαῖρπφελδ, ὅστις μετὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος προσεκάλεσε διά τε ἐπιστολῶν καὶ διὰ τοῦ τύπου πραγματογνώμονας εἰς τὰς νέας ταύτας ἀνασκαφάς, μετὰ τῆς ἐπαρκοῦς μάλιστα αἰτιολογίας «ὅτι πολλαὶ εἰσέτι διαβίβονται ἀνακριβεῖς γνῶμαι περὶ τῆς ὑπαρξίας καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἰσαρλὶκ ἐρειπίων», ν' ἀναγκασθῇ ἤδη νὰ παραιτηθῇ ὡς ἀνακριβῆ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ γνώμην, ἣν φανατικῶς ἀπὸ τοῦ 1882 ὑπεστήριζεν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος, καθ' ὃν τοῦτο ἐγένετο. Ὁ τῆς σχέσεως τῶν πραγμάτων ἀδαὴς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ . . .[1] διευθυντὴς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου νέον ἐπετέλεσε θρίαμβον· ὁ Δαῖρπφελδ σημνύνεται δηλ. ἐπὶ τῷ ὅτι ἀνεκάλυψεν ἤδη δι' ὅθεν τὰ ἐρείπια τῆς κυρίως ὁμηρικῆς Τροίας, οὐχὶ ὅμως ἐν τῷ δευτέρῳ στρώματι, ὃν τρόπον «κατ' ἀρχὰς» εἶχε πιστεύσει . . . ἀλλ' ἐν τῷ ἕκτῳ. Ἡ Τροία λοιπὸν τοῦ Σλῆμαν, ἥτις μετὰ μείζονος δικαίου θὰ ἐκαλεῖτο Τροία τοῦ Δαῖρπφελδ, διότι ἀπὸ τοῦ 1882 παρίστα τὰς τῷ ἀποθανόντι Σλῆμαν ἐπιβληθείσας ἀπὸ τοῦ 1881 γνώμας τοῦ Δαῖρπφελδ, δὲν ὑψίσταται πλέον. Ταλαίπωρε Σλῆμαν! «Οἱ θεοί», οὓς τοσάκις μετὰ πλήρους σοβαρότητος ἐπεκαλέσθης, δὲν ἔσωσαν αὐτὴν καὶ ἐτεκμηρίωσαν τὴν ἀρχαίαν ἔλλειψιν βασιμότητος παρ' αὐτοῖς. Καὶ αὐτὴ ἡ Παλλὰς Ἀθήνη ἐγκατέλιπέ σε . . . Ὁ Δαῖρπφελδ -- λέγουσιν αἱ ἐκθέσεις — ἀπεκάλυψε μέγαν ἀριθμὸν ἀντικειμένων, ἅτινα ἠδύναντο ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὴν μυκηναίαν ἐποχήν· ὡσαύτως ἀνεκάλυψε καὶ πολλὰ οἰκοδομήματα καὶ τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἥτις εἶναι διπλασία τῶν ἐρειπίων, ἅτινα ἐν τῷ δευτέρῳ στρώματι εὑρέθησαν· τὰ οἰκοδομήματα δὲν συνάπτονται ὡς τὰ ἐν Τίρυνθι, ἀλλ' εἰσὶ κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων· τὰ μεγάλα τείχη τῆς πόλεως ἔχουσι πάχος ἐξ ποδῶν (ἐξ ὁλοκλήρων ποδῶν!), τὰ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως μάλιστα ἀπηρτίζοντο ἐκ γιγαντιαίων κανονικῶν τετμημένων τετραγώνων λίθων ἑκκαίδεκα ποδῶν πάχους.

Τί σημαίνει τοῦτο; ἐρωτᾷ ἔκπληκτος ὁ ἀξιότιμος ἀναγνώστης, ὅστις κάλλιστα ἄλλως ἀναμιμνήσκεται ὅτι τὰ στρώματα ἀριθμοῦσιν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω «πόλεις», ὅτι κατὰ συνέπειαν τὸ ἕκτον στρῶμα εἶναι πολλῷ νεώτερον ἢ τὸ δεύτερον καὶ ὅτι ὁ Σλῆμαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιδείξηται ἐξ ἐκείνης τῆς «λυδίας πόλεως» αὐτοῦ εἰ μὴ κεράμια (Töpferwaare), οὐχὶ δὲ τείχη ψρουρίου ἢ τείχους οἰκιῶν (ἴδε «Ἴλιος». Brockhaus. Λειψία 1881). Καὶ ἡ ἔκπληξις ἐπιτείνεται ὅταν ὁ ἀναγνώστης ἀναμνησθῇ ὅτι ἐκ τοῦ ἕκτου στρώματος τοῦ Ἰσαρλὶκ, ὅπερ δὲ μέχρι τοῦ δευτέρου κατεβιβάσθη, οὐδὲ μόριόν τι (kaum noch ein Atom) ἐπιφαίνεται. Ποῦ λοιπὸν ἐπὶ τέλους ὁ διδάκτωρ Δαῖρπφελδ ἀνεῦρε τὴν Τροίαν; Παρὰ τῷ περιπύστῳ λόφῳ τῷ ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου, ὅπου κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε ὑποθέσεις ἔκειτο τὸ νέον Ἴλιον. Μεθ' ὅλης τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐθαιρεσίας, ἥτις διακρίνει τοὺς κυρίους Τρῶας, διακρίνουσιν αὐτόθι ἕκτον στρῶμα . . . Ἡ τοιαύτη ἀναζήτησις τῆς Τροίας ἔξω τοῦ λόφου κέκτηται προειδαγωγικὸν ἱστορικόν, ἄγον ἡμᾶς εἰς Βερολῖνον. Παρά τισι κύκλοις ὁ λόφος, κατόπιν τῶν αὐτόθι ὑπ' ἐμοῦ ὑποδειχθέντων, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ φαίνηται ὡς ἀρτίψυής. Κατὰ Ἰανουάριον ἤδη τοῦ τρέχοντος ἔτους ὁ καθηγητὴς διδάκτωρ Μπρύκνερ (τοῦ Βερολίνου), ὅστις τῇ αἰτήσει τοῦ βασιλικοῦ πρωσικοῦ ὑπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως παρέστη μετ' ἄλλου ὑπὸ τοῦ ἐθνολογικοῦ μουσείου γνώσεων ἀποσταλέντος βοηθοῦ (Directorial-Assistent) κατὰ τὰς ἐν τῷ θέρει διεξαχθείσας ὑπὸ τοῦ κ. Δαῖρπφελδ ἀνασκαφάς, ἐξέφρασεν ἐν τῇ Βερολινείῳ Ἀνθρωπολογικῇ ἑταιρίᾳ τὰ ἑξῆς: «Ἐννοοῦσι νὰ ἀναζητήσωσι τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου καθ' ὁλοκληρίαν ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἐν θέσει ἐν ᾗ ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ἐδάφει θεμέλιά τινα». Εἰς τὸ ἔργον λοιπὸν προέβησαν ἐπὶ τῇ βάσει ἑτοίμου ἰδέας, εἰς τρόπον ὥστε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀνάλογον αὐτῇ. Πρὶν ἢ ἐξετάσωμεν ὅμως τὰ κατ' αὐτὸ δέον νὰ μνημονεύσῃ ὅτι ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἀείποτε διὰ τοῦ ὀνόματος «φαντασιώδες ἀποκύημα» ἀποκληθεῖσα καὶ ἐν τῷ πίνακι Η' (Plan VIII) τοῦ συγγράμματος Τροίας (Brockhaus, Λειψία 1884) προώρως σημειωθεῖσα «Πόλις Τροία» (ἡ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην ἀκρόπολιν «κάτω πόλις» κληθεῖσα) ἐμβιεν ἀνεύρετος. Ἐκέκτητο ἄρα ἀκρόπολιν ἄνευ πόλεως, τοῦτο δὲ τὸ πρᾶγμα, πρὸς τῇ τερατώδει ὑπάρξει τῆς «ἀκροπόλεως», ἔλυσε τὸ ζήτημα καὶ ἀνέτρεψε ὁλόκληρον τὴν μέχρι τοῦδε θεωρίαν. (Πιθανὸν βραδύτερον νὰ ἐπιληφθῶ ἰδιαιτέρων τινῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν). Διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ δεκαετίαν καταπολεμηθείσης θεωρίας, ἐδικαίωσάν με ὅλως παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν θέλησιν αὐτῶν καὶ χωρὶς ἅμα νὰ ἐκφράσωσι καὶ μίαν ἔτι λέξιν περὶ τούτου, ἐφόσον τοὐλάχιστον ἀφορᾷ εἰς τὴν διαβεβαίωσίν μου ὅτι ἡ Τροία τῶν Σλῆμαν-Δαῖρπφελδ δὲν εἶναι ἡ Τροία. Ἂν ἐν γένει θεωρῆται ἐπωφελὴς ἡ διασάφησις ἐπιστημονικῆς πλάνης, ἐγὼ πληρέστατα δεδικαιωμένος παρίσταμαι, διότι ἄνευ διαθημάτων ἐκ μέρους μου, ἄνευ τῶν ἀπαύστων ἐπιθέσεών μου, τὰς ὁποίας ὁ τοσοῦτον στενῶς μετὰ τῆς Τροίας τῶν Σλῆμαν-Δαῖρπφελδ συνδεδεμένος καθηγητὴς Βίρχωβ ἐτόλμησε «ψεύδους» ν' ἀποκαλέσῃ, ἡ περὶ τοῦ Ἰσαρλὶκ πλάνη δὲν θὰ διηυκρινίζετο, ἡ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ στρώματι «ἀκρόπολις» θὰ ἔφερεν εἰσέτι κῦρος ἀκροπόλεως τῆς Τροίας. Τί δὲ ἤδη εἶναι τὸ δεύτερον τοῦτο στρῶμα, ἂν μὴ ἦναι ἡ Τροία; Ὁ στρατηγὸς Σραῖδερ ἔγραψεν (ἐν ταῖς Ἀρχείοις τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ, 1892): «Ἂν ἡ ἐν Ἰσαρλὶκ «δευτέρα πόλις» μὴ ἀποτελῇ τὴν τῆς Τροίας ἀκρόπολιν, τότε τὸ πρᾶγμα θὰ εἶχε κάλλιον, διότι δὲν θὰ ἦτο πλέον ἀκρόπολις, ἀλλ' ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Μπαίττιχερ! Τότε δὲν θ' ἀπετέλει πλέον παράδειγμα διὰ πολλὰ πρόσωπα γνωστῆς κατηγορίας ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ τὸ πρῶτον παράδειγμα νέας κατηγορίας, τὴν τὸ πρῶτον ἀνακαλυφθεῖσαν νεκρόπολιν, ἐν ᾗ ἐκαίοντο οἱ νεκροί (Feuernekropole)!» Ἤδη οὐδεμία κατ' ἐμὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ βερολίνειος ὁμὰς δὲν θὰ κατορθώσῃ διορκῶς νὰ συγκαλύψῃ καὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀλήθειαν. Ὁ γάλλος σοφός, ὅστις τῷ 1889 μοὶ ἔγραφε: Μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει Vous pouvez attendre avec confiance le verdicte de l'avenir (Δύνασθε μετ' ἐμπιστοσύνης ν' ἀναμένηται τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ μέλλοντος) ὀρθῶς καὶ ἐν τούτῳ ἐπροφήτευσε. Καὶ ἤδη προβαίνω εἰς σύντομον ἐπίκρισιν τῆς τελευταίας τρωϊκῆς μεταμορφώσεως τῆς «κυρίως» ὁμηρικῆς Τροίας, τῆς ὑπὸ τοῦ . . . καθηγητοῦ διδάκτορος Δαῖρπφελδ ἀνακαλυφθείσης. Τὰ κατὰ τὴν Τροίαν ταύτην δὲν ἔχουσι καλῶς; εἶναι δὲ καὶ ἀμφισβητήσιμα μάλιστα. Ἁπλῶς ἱστορικὰ τείχη, λείψανα τοῦ νέου Ἰλίου, ἀπὸ μακροῦ ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἀποδεδειγμένα, ἠρμηνεύθησαν ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἴλιον ἢ τὴν Τροίαν ἀνήκοντα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν νεωτάτην ἀνακάλυψιν! Θεμέλια τοῦ νέου Ἰλίου ἀναγνωρίζονται ἤδη ὡς θεμέλια τῆς Τροίας . . . Ἐγώ τε καὶ ἄλλοι ἐξ ὄψεως γνώσκομεν πολλὰ τῶν τειχῶν τούτων. Ὁ Σλῆμαν εἶχεν ἀνακαλύψει τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου τῷ 1886, πολλὰ δὲ πολλῷ ἐνωρί-

*) Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐδημοσίευσεν ἄρτι ὁ γνωστὸς ἀρχαιολόγος ταγματάρχης Μπαίττιχερ, ἐν τῷ ἐνταῦθα ἐκδιδομένῳ γερμανικῷ Ὁθωμ. Ταχυδρόμῳ σκέψεις τινὰς ἀναφορικὰς πρὸς τὰς τελευταίας ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς διενεργηθείσας ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφάς· Δημοσιεύσαντες ἐν ἡγουμένῳ φύλλῳ τὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας, ἐνδιαφέρουσαν ἡγούμεθα τὴν παράθεσιν καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων παρατηρήσεων τοῦ ταγματάρχου Μπαίττιχερ, τοῦ καὶ ἄλλοτε ὡς γνωστὸν ἀμφισβητήσαντος τὸ κῦρος τῶν γνωμῶν τοῦ ἀποθανόντος Σλῆμαν.

1) Ἐπιθυμοῦντες νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν μόνον μέρος τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ κ. Μπαίττιχερ, παρατρέχομεν τὰς περὶ τοῦ κ. Δαῖρπφελδ ἀτομικὰς γνώμας αὐτοῦ.

τερον ἔτι, ὁ δὲ Δαΐρπφελδ τῷ 1881 ἔτι διέρριψεν ἐν τῶν τειχῶν, ἅτινα ἤδη θεωροῦνται ὡς παριστῶντα τὴν ὀχύρωσιν τῆς πραγματικῆς ἀκροπόλεως τῆς Τροίας. Περὶ τούτων (τῶν καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις συγγράμμασι τοῦ Σλῆμαν μνημονευομένων «κολοσσιαίων θεμελίων ἐκ κανονικῶν τετραγωνικῶν τιτανολίθων») ἀναφέρεται ἐν σελ. 22 τοῦ πονήματος Troja ὅτι οἱ λίθοι τόσον ὀγκώδεις ἦσαν ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ μετακινήσῃ αὐτοὺς ἀλλ' ἀναγκάζετο νὰ καταθραύῃ. Τὰ τείχη ταῦτα . . . ἐκτείνονται περὶ τὴν βάσιν τοῦ ἐκ φρυγάνων λόφου (Schutthügel) Ἰσαρλὶκ καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως (ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ Index σ. 436 τοῦ πονήματος Troja σημειούμενα) οὐδὲν ἄλλο ἢ θεμελιώματα τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδήρου τοῦ ναοῦ (Tempelterasse), ὅπερ ἐπέστεφε τὸν εἰς δέκα μέτρων ὕψος ἀνυψούμενον λόφον Ἰσαρλὶκ καὶ ἔφερε διάφορα ἱδρύματα ναῶν· ἂν δὲ τὰ θεμέλια ταῦτα συγκρατητικῶν τειχῶν (Futtermauer—Fundamente) χαρακτηρίζονται ὡς τείχη τῆς ὁμηρικῆς ἀκροπόλεως, τοῦτο ἀποτελεῖ ἑρμηνείαν, οὐ πολὺ σχεδὸν ἀπέχουσαν ἐκείνης, καθ' ἣν μεταγενέστερός τις Δαΐρπφελδ θὰ παρίστα τὰ θεμέλια τῶν συγκρατητικῶν τοίχων τῶν ἀνδήρων τῶν ἡμετέρων ναῶν ἢ δόμων (Domterasson) τῶν ἐν Ἐρφούρτῃ π.χ. Κολωνίᾳ κλπ. ὡς τείχη ἀκροπόλεως. Ἂν λοιπὸν προσεκτικώτερόν πως ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα ἡ νέα ἀκρόπολις διαφεύγει τῶν χειρῶν τῶν κυρίων τούτων. . . . Καὶ μέχρι τοῦδε μὲν ὑπῆρχεν ἀκρόπολις ἄνευ πόλεως, νῦν δὲ πόλις ἄνευ ἀκροπόλεως ἀναφαίνεται! Ἡ ἀπόπειρα δὲ τοῦ παραστῆσαι τὴν «πόλιν» ταύτην, τουτέστι, τὰ μεμονωμένα τοῦ νέου Ἰλίου θεμέλια (ἅτινα οὐδέποτε ἠδυνάμην ν' ἀναγνωρίσω ὡς οἰκήματα, διότι ἡ πόλις Νέον Ἴλιον ἔκειτο κατὰ τὴν Στράβωνα ἐν τοῖς πρόποσι τοῦ ὑψώματος τούτου) ὡς τὴν ὁμηρικὴν Ἴλιον, ὡς τὴν Τροίαν, προκαλεῖ τὸ: Caveant consules!

Ἡ ὑποδοχὴ ἧς ἄλλως ἔτυχεν ἡ «κυρίως» Τροία εἶναι — ἵνα ἐκφρασθῶμεν ἐλαφρῶς — ψυχρά. . . . Σκέφθητε εἰς ὁπόσον ὀλεθρίαν θέσιν περιήχθησαν οἱ σοφοὶ διὰ τοῦ κ. Δαΐρπφελδ καὶ μετ' αὐτὸν διὰ τοῦ ἰατρικοῦ μυστικοσυμβούλου Βίρχωβ! Κατ' ἀρχὰς οἱ σοφοὶ ἐν γένει ἀπέρριψαν τὴν Τροίαν τοῦ Σλῆμαν. Κατόπιν ὁ . . . κ. Γουλιέλμος Δαΐρπφελδ . . . κατήρτισε τὴν Τροίαν τοῦ 1882. Ὁ Βίρχωβ παρέσχε τότε τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτοῦ καὶ οὗτος ἐπῄδεν ἡ μεγάλη μεταμόρφωσις, ἀφοῦ ἤδη τῷ 1881 τῇ εἰσηγήσει τοῦ Βίρχωβ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ἐκ μέρους τοῦ Σλῆμαν γενομένου δωρήματος «Συλλογῆς τρωϊκῶν ἀρχαιοτήτων» συνεστήθη τῇ Α. Μεγ. τῷ αὐτοκράτορι Γουλιέλμῳ τῷ Α' ἐκ μέρους τῶν ἁρμοδίων ἀρχῶν καὶ συνεπείᾳ τῆς συστάσεως ταύτης ἐγένετο δεκτὸν τοῦτο ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος. Ἤδη τὸ Βερολίνον ἠδύνατο νὰ σεμνύνηται — ἔλεγον — ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῶν θησαυρῶν ἐκείνων, οἵτινες διά τε τοὺς γέροντας καὶ τοὺς νέους κατηγάζοντο ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς ποτήσεως, ἡ δὲ εὐγνώμων πόλις τοῦ Βερολίνου παρέτιθει τῷ «τὴν Τροίαν ἀνακαλύψαντι» λαμπρὸν πανηγυρικὸν δεῖπνον ἐν τῷ δημαρχείῳ, καταστήσασα αὐτὸν καὶ ἐπίτιμον πολίτην. Σύμπας ὁ κόσμος ἐξύμνει τὸν Σλῆμαν ὡς ἀποκαλύψαντα τὴν Τροίαν, τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐπεχούσης πλέον κύρος γεγονότος χάριν εἰς τὴν αὐθεντείαν τοῦ Βίρχωβ. Εἰς τὰ ὄμματά μου ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐφαίνετο ὡς φοβερὰ ἀγυρτεία, τί ὅμως ἠδυνάμην ἐγώ, παρὰ τὴν πολλαπλῆν συμφωνίαν σπουδαίων ἀνδρῶν, κατὰ τοῦ Βίρχωβ! Δὲν ἐλαμβανόμην ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψιν ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἵσταντο μακρότερον τοῦ ζητήματος, παρηγκωνισμένοι καὶ καταπεπεισμένοι ὑπὸ τῆς ὁμάδος τοῦ Βίρχωβ, ἥτις ὑπὸ σοβαρὰν ἐλάμβανέ με ἔποψιν καὶ ὅτε ἐπὶ τέλους τῷ 1889 ἤρα ἐπιτυχίαν τινὰ ἐν τῷ Παρισιανῷ Ἀνθρωπολογικῷ Συνεδρίῳ καὶ συνεπήγαγον νέαν διερεύνησιν τῆς τοποθεσίας καὶ νέας ἀνασκαφάς, τὸ πρᾶγμα ἐθεωρήθη πάλιν ὡς παίγνιον. Ἐν ἀσυμβιβάστῳ ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τοῦ Ἰσαρλὶκ-Ἰλίου (Brockhaus, Λειψία 1890) ἀναφερόμενα γεγονότα οἱ κ.κ. Σλῆμαν καὶ Δαΐρπφελδ ἐδήλωσαν ὅτι ὡμολόγησα ὅτι αἱ ὑπ' ἐμοῦ διατυπούμεναι «κατηγορίαι» εἰσὶν ὅλως ἀβάσιμοι, ὀρθὴ δὲ ἐν πᾶσιν αὐτῆς τοῖς σημείοις ἡ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων γινομένη ἔκθεσις τοῦ ζητήματος. Ἡ ἀριδήλως ἀναλήθης αὕτη δήλωσις ἀεί ποτε, ἐν διακρίσει ἀπὸ τοῦ πρωτοκόλλου καὶ κατὰ συνέπειαν ἥκιστα ἐξελέγξιμος, διεδόθη μυριάκις ἐν τῷ τύπῳ καὶ διὰ τῶν βιβλιοπωλῶν (ὡς ὑπὸ τοῦ Μπροκχάους), μετ' ἰδιαζούσης μάλιστα σαφηνείας ἐπαναλαμβανομένη ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκθέσει τῶν ὑπὸ τοῦ Σλῆμαν γενομένων ἀνασκαφῶν (Brockhaus, Λειψία 1891). Ἀπ' ἐναντίας ἐγὼ ἤμην ἁπλῶς ἀνίσχυρος, δὲν ἠκουάμην, δὲν ἀνεγινώσκοντο τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφόμενα, ὁ δὲ καθηγητὴς διδάκτωρ Δαΐρπφελδ ἠρκεῖτο ν' ἀπαντᾷ εἰς τὰς παρατηρήσεις μου ἐν τε τῷ «Ἰσαρλὶκ» (Βερολίνον, 1890) καὶ ἀλλαχοῦ διὰ σημειώσεως ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκθέσει τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σλῆμαν, καθ' ἣν ἀναξιοπρεπῆς ἑαυτῷ θεωρεῖ δημοσίᾳ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ τελευταῖα ἐπαίσχυντα δημοσιεύματα τοῦ λοχαγοῦ κ. Μπαϊττιχερ. ('Αλλὰ καὶ ἄλλως πως ἐπίσης δὲν ἀπήντησεν). Ἡ ἐπιτυχία λοιπὸν ἔμενε πάντοτε παρὰ τῇ ἀντιπάλῳ πλευρᾷ. Οὐδεὶς ἐπείθετο ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου ὅτι ὁ Σλῆμαν καὶ ὁ Δαΐρπφελδ ἐξακολουθητικῶς διὰ διδον ἀνακρίβειαν, ἐγὼ δὲ ἐθεωρούμην ὡς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὅστις ἐπεδοκίμασα πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ μὴ καταθάψῃ. Ὁ γερμανικὸς τύπος μοι ἔκλειδε τὰς στήλας αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ὑπήκουεν εἰς τὰ νεύματα τοῦ Βίρχωβ. (Κατωτέρω ὁ λοχαγὸς Μπαϊττιχερ ἐκτίθησι λεπτομερείας τοῦ τοιούτου ἀποκλεισμοῦ τοῦ γερμανικοῦ τύπου εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα, μεθ' ὃ ἐξακολουθεῖ ὧδε:)

Ταῦτα ἀναφέρω ἵνα καταδείξω τὰς δυσχερείας, ἃς ἐν παντὶ βήματι ὀφείλω νὰ καταπολεμήσω. Οἱ σοφοὶ τοσοῦτον ἀποφασιστικῶς τὸ πλεῖστον διετέθησαν ὑπὲρ τῆς τοῦ Σλῆμαν, τουτέστι τῆς τοῦ Δαΐρπφελδ, Τροίας τοῦ 1882, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ μηχανικοῦ Σραΐδερ γενομένη ὑπόδειξις ὅτι ἀδύνατον εἶναι ἡ τοῦ Δαΐρπφελδ Τροία ν' ἀποτελῇ ὀχύρωμα ἢ ἀκρόπολιν (Πρβλ. «Ὀθωμ. Ταχυδρόμον» 1892 ἀρ. 91 καὶ 1893 ἀρ. 220), εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν, ἐμπειροπράγμων δέ τις ἐν ἐπισήμῳ εὑρισκόμενος θέσει καὶ ἐγγράφως μάλιστα ἐκήρυξε τάδε· (Πρβλ. Nord und Süd 1893, τόμ. 66, ἡμέλλαδ. 196, σ. 67): «Πιστεύω ὅτι ἡ Τροία ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ Σραΐδερ) γενομένης παρατηρήσεως, ἔτι σταθερᾶς καὶ ἀμεταβλήτου θέσεως». Ὁπόσον ὅμως δὲ ἐξεπλάγη ὁ κύριος ὅτε πρωΐαν τινά, ἀφοῦ ὑπουργικοὶ ἀπεσταλμένοι παρέστησαν εἰς τὰς ἐν Ἰσαρλὶκ ἀνασκαφάς, ἡ ἀμετάθετος Τροία ἐξηφανίσθη ὡς ἐν καταποντισμῷ! Καὶ μετ' αὐτῆς συνεξηφανίσθη καὶ ἡ αἴγλη, ἡ τὰς ἐν τῷ βερολινείῳ μουσείῳ «τρωϊκὰς» ἀρχαιότητας περιβάλλουσα, διότι αἱ ἀρχαιότητες αὗται ἀσυμβίβαστοι ἀποβαίνουσι πρὸς Τροίαν, ἐν τῷ ἕκτῳ ἀπαντῶσαν στρώματι! Πάντες δ' οἱ σοφοί, οἱ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Βίρχωβ καὶ τοῦ Δαΐρπφελδ ὀμνύοντες, ἐξετέθησαν δεινότατα! γενικὴ τιροῖται σιγή! Κύριος ἔξοχον κατέχων θέσιν καὶ λαμπρῶς ἐξῳκειωμένος πρὸς τὸ ζήτημα, μοι γράφει ἀπὸ 13 αὐγούστου τὰ ἑξῆς: «Ἡ τελευταία μεταμόρφωσις, καθ' ἣν ἡ λυδία πόλις τοῦ Σλῆμαν ἀποβαίνει ἤδη Τροία, δὲν διεγείρει τὴν ἰδιάζουσαν περιέργειάν μου. . . . Εἰς δὲ τῶν παρ' ἡμῖν διασημοτέρων ἀρχαίων καθηγητῶν πανεπιστημίου, ἀρχαιολόγος δ' ἐξ ἐπαγγέλματος, μοι γράφει ἀπὸ 3 αὐγούστου: «Ἡ ἐν Ἰσαρλὶκ Τροία ἀπώλετο διὰ τὸν κ. Σλῆμαν, οὐδ' ἐπανακτηθήσεται διὰ νέων ἀνακαλύψεων τοῦ κ. Δαΐρπφελδ. Αἱ ὑμέτεραι ἀποδείξεις ἐκ τῶν πρώτων ἐκθέσεων τοῦ Σλῆμαν εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι, μεγάλως δὲ συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας θεωρίας».

Ἐν Πότσδαμ τῇ 18 αὐγούστου 1893.

Ernst Böttcher.

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ) **Γ. Κ. Λαζαρίδης.**

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡ' ΗΜΙΝ.

Ὁ ἐν Μυτιλήνῃ κ. Ν. Παγανάς, ἀναγνοὺς τὴν διὰ τῆς «Ἑβδομαδιαίας Ἐπιθεωρήσεως» δημοσιευθεῖσαν ἡμετέραν ἐπίκρισιν τοῦ ἄρτι ἐκδοθέντος πονήματός του, ὑπώπτευσε πάντως ὅτι ὁ γράψας τυγχάνει ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ΄ ἐργασθείσης μουσικῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἑπομένως ἐκ τῶν οἰωδήτινι συμφέροντι ἐθελοκακούντων εἰς τὴν ἀνάδειξιν πάσης ἄλλης ἐργασίας. Πρὸ παντὸς λοιπὸν βεβαιωθήτω ὁ κ. Παγανάς ὅτι ὁ μεθ' οὗ εὐαρεστεῖται νὰ ἀνταλλάξῃ σκέψεις τινὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου μουσικοῦ ζητήματος, οὐ μόνον μέλος διαφθήτινος ἐπιτροπῆς οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ὑλικὸν οὐδὲν καὶ ὑπὸ τὴν μάλλον ἔμμεσον καὶ πλαγίαν ὑπόστασιν συνδέει αὐτὸν μετὰ τῆς Μουσικῆς, τὴν ὁποίαν ἐξ ἔρωτος ἱεροῦ περιέπει τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ, βδελυττόμενος τοὺς καπηλευτὰς καὶ τιμῶν τοὺς ἐργαζομένους ὀρθοφρόνως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὸ ἀγαθὸν πρὸς αὐτήν. Οὕτω δὲ ἀπηλλαγμένος πάσης προκαταλήψεως εὐαρεστηθήτω ν' ἀναγνῷ ἅπαξ ἔτι τὴν ἡμετέραν ἐπίκρισιν ὡς καὶ τὴν παροῦσαν ἀναγκαίαν κριθεῖσαν ἀνταπάντησιν, ἵνα πεισθῇ ὅτι ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν παλινόρθωσιν τῆς ἐκπεσούσης ἡμετέρας μουσικῆς δὲν εἶναι ἡ διάδοσις ἀδιαφιλονείκητων ἰδεῶν, ἀλλ' ἡ προσαγωγὴ συγκεκριμένων πραγμάτων.

Τοῦτο εἴπομεν, τοῦτο καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, λυπούμενοι ὅτι ὁ κ. Παγανὰς παρεγνωσμένας ἡμᾶς ζητεῖ νὰ ὑποδείξωμεν αὐτῷ τὰ τελειότερα τῶν ὑπαρχόντων θεωρητικῶν συγγραμμάτων. Ἐὰν εἴχομεν τὰ πράγματα σαφῆ καὶ ὡρισμένα ἐπὶ ἱστορικῶν ἀληθειῶν, εὐκολος ἦτον ἡ θεωρία, ἥτις ἐν οὐδεμιᾷ τέχνῃ ἢ ἐπιστήμῃ, ὅσον ἡμεῖς οἴδαμεν, προηγήθη τῆς πράξεως· ἀκριβῶς δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἢ μᾶλλον διὰ τὴν ὕπαρξιν παρ' ἡμῖν ἀμφιβόλων καὶ ἀμφισβητουμένων πραγμάτων κατέκλυσεν ἡμᾶς πλῆθος ἀκαταλήπτων θεωριῶν καὶ σχολαστικῶν συζητήσεων. Παρακαλεῖται ὁ κ. Παγανὰς νὰ λάβῃ ὑπὸ σημείωσιν ἰδιαιτέραν τὰς ἑξῆς ὀλίγας γραμμάς. Ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ τοῖς ξένοις οἱ τὴν Ἱστορίαν ὡς ἄλλην ὑλίαν λίθον ἐν χερσὶ κρατοῦντες καὶ οὐδὲν ἀκρίτως καὶ ἀβασανίστως ἀποδεχόμενοι τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν βίον τῶν ἐθνῶν. Οὗτοι λοιπὸν ἀμφισβητοῦντες καὶ τὴν ἡμετέραν μουσικὴν — τὴν ἐκκλησιαστικὴν λέγω διότι ἐν αὐτῇ ἀξιοῦμεν ὅτι διεσώθη ἡ ἡμετέρα κληρονομία, μὴ ἔχοντες ἄλλην νὰ ἐπιδείξωμεν — οἱ μὲν ἀποφαίνονται ταύτην ὅλως ξένην, μὴ ἔχουσαν σχέσιν οὐχὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικήν, οἱ δὲ μουσικὴν ἀπολέσασαν παντάπασι τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ τὴν ὑφήν, ἕνεκα πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ γραφικοῦ συστήματος, ὅπερ, λέγουσι, παρεμήνευσεν ἡ ἀγνοια καὶ ἡ αὐτάρεσκος γνώμη τῶν κατὰ καιροὺς μουσικοδιδασκάλων. Τί πρὸς ταῦτα ἀπαντᾷ ὁ κ. Παγανὰς ὡς γνώστης οὐχὶ τῆς θεωρίας, διότι οὐδαμῶς χωροῦσιν ἐνταῦθα αἱ κλίμακες καὶ τὰ ἑκτημόρα ἢ τριημόρα τῶν τόνων, ἀλλὰ τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος αὐτῆς τῆς τέχνης; Ὅταν λοιπὸν ἡ βάσις οἰκοδομήματός τινος σαλεύεται, στηρίζεται καὶ ἀνίσταται τὸ οἰκοδόμημα διὰ τῶν περὶ ἀρχιτεκτονικῆς θεωριῶν; Λυπούμεθα καιρίως ὅτι καὶ τοι πολλοὶ καὶ θερμοὶ οἱ θιασῶται τῆς ἡμετέρας μουσικῆς, ἡ τεχνικὴ ἄποψις τοῦ ζητήματος ἐξακολουθεῖ τιθεμένη ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ, ὁ δὲ κ. Παγανὰς ἐκ περισσοῦ καὶ κατειρωνεύεται πᾶσαν ἔρευναν ἐν παπύροις καὶ μεμβράναις, ὑποτιθεὶς ὅτι ἡ παρ' αὐτοῦ βεβαίωσις τῶν 72 ἠχητικῶν μορίων καὶ ἡ ἐπανόρθωσις ἐσφαλμένων δίθεν μουσικῶν ὁρισμῶν εἰσι τὰ μόνα ζητούμενα διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἡμετέρας μουσικῆς· ἀλλὰ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ κ. Παγανὰς εἰς ἀπόκρουσιν πάσης ἐνστάσεως κατὰ τῆς γνησιότητος καὶ ταυτότητος τῆς μουσικῆς ἡμῶν ἔχει τὸ σύνηθες πρόχειρον ἐπιχείρημα τὴν συνεχῆ παράδοσιν. Κατὰ πόσον τὸ ἐπιχείρημα εἶνε ἀσφαλὲς ἕκαστος ἐννοεῖ· ἔτι δὲ μᾶλλον ὅστις πολλὰ τῶν διὰ παραδόσεως περισωθέντων ἡμῖν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν συνέπεσε ν' ἀκούσῃ εἰς διαφόρους πόλεις· διὰ τοῦτο περισπούδαστός τις γάλλος συγγραφεύς, πραγματευόμενος περὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀπεφήνατο σοφῶς ὅτι οὐδὲν ἐν τῇ μουσικῇ κινδυνωδέστερον τῆς παραδόσεως, ἥτις παραμορφοῖ καὶ καταστρέφει πλέον παντὸς ἄλλου ἐκεῖνο, οὗ τὴν τήρησιν ἀξιοῖ. Τὰ ἀνωτέρω γραφέντα καὶ συστηθέντα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν καὶ σημείωσιν τοῦ κ. Παγανᾶ εἰσι πορίσματα τῶν διατυπωθεισῶν πολλάκις σκέψεων ὑπὸ

τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὸ τῆς μουσικῆς ζήτημα καὶ ἀξιούντων νὰ διαφωτισθῶσι καὶ πεισθῶσιν ὑπὸ τῶν ὁπωσδήποτε ἀσχολουμένων εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Θεωροῦντες δὲ περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν πλειότερον εἰς τὸ θέμα τοῦτο πεποιθαμεν ὅτι ἐγενόμεθα καταληπτοὶ καθολοκληρίαν τῷ κ. Παγανῇ, παρακαλουμένῳ, ὁσάκις εὑαρεστεῖται, ν' ἀπαντᾷ πάντοτε εἰς τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη σημεῖα, οὐχὶ δ' ὡς ἔπραξεν ἄρτι καταδαπανηθείς εἰς τὸ πάντων ἐπουσιωδέστατον ἐν τῇ προλαβούσῃ ἡμῶν πραγματείᾳ, εἰς ἐπανάληψιν δηλονότι τῆς περὶ τόνων καὶ ἡμιμάτων θεωρίας του, ἥν, προκειμένου περὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐτάξαμεν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν τελευταίων ζητημάτων περὶ ὧν οὐδεὶς τό γε νῦν λόγος.

Β.

Η ΑΥΤΟΛΑΛΟΣ ΛΥΡΑ.*

Καὶ οἱονεὶ ὑπὸ ἀκαριαίου παλμοῦ δονηθὲν τὸ χρυσόχορδον ὄργανον ἐξέβαλε πρῶτον μακρὸν ἠδύπνοον στόνον ἐν εἴδει προκνακρούσματος· εἶτα δ' ἤρξατο αὐτομάτως ψάλλον:

Χεὶρ ἥτις μ' ἔψαυες ἐν εὐφροσύνῃ,
ἥτις μ' ἐδώπευες μετὰ στοργῆς!
ἐπικατάρατος εἴθε νὰ γείνῃ
ὅστις σ' ἠφάνισεν ἀπὸ τῆς γῆς!

Χεὶρ ἥτις μ' ἔκρουες! ποῦ εἶσαι πλέον,
σὺ τῶν εὐλάλων μου χορδῶν ψυχή;
τώρα ὁ στόνος μου παλμώδης κλαίων
θρῆνον αἰώνιον θὰ ἀντηχῇ . . .

. . . Ἀπὸ γῆν εὔκαρπον τῆς Ἰταλίας
ὅπου χλοάζουσαι γελοῦν ἀκταί,
ὑπὸ τὴν ἔκλαμψιν φαιδρᾶς εὐδίας,
εἰς ναῦν Κορίνθιον ἐμβὰς ποτέ.

Ὅπου Περίανδρος κλεινῶς ἀνάσσει
ὁ ψάλτης ἤρχετο πλήρης χαρᾶς . . .
δὲν τὸν ἐξώντωσαν ἐν τῇ θαλάσσῃ
λυσσῶντα κύματα, λυσσῶν βορρᾶς.

Ἀλλὰ οἱ ναῦται του ληστροβιοῦντες
ὅσοι τὰ πλούτη του μὲ βλοσυρὰ
ὄμματα βλέποντες κ' ἐπιθυμοῦντες,
τὸν κατεπόντισαν εἰς τὰ νερά! . . .

Σύννους ἐτόνισεν αὐτὸς ἀκόμη
εὐχήν, ὡς κύκνειον, πρὸς τὸν Θεόν,
κ' ἡ βοστρυχώδης του ὡραία κόμη.
ἐκυματίζετο ὑπὸ πνοῶν.

Ὅσαι ἠσπάζοντο αὐτὸν κ' ἐπέτων
ὡς, μὲ τὸν στόνον των τὸν ἐλαφρὸν
ἐκεῖνον, ἥλιον, ν' ἀπεχαιρέτων
νὰ δύσῃ μέλλοντα εἰς τὸ νερόν.

Καὶ τὴν ἐσχάτην του ἀκτῖνα ρίπτων
κ' εἰς στῆθος σφίγγων με ἔτι θερμόν,
καὶ πρὸς τὰ κύματα ταῦρῶδη κύπτων
τοιαῦτα μ' ἔλεξε μετὰ παλμῶν:

«Ἀγία λύρα μου! σὺ σύντροφός μου
ἦσο πιστότατος καὶ ἀληθής,
καὶ πάλιν σύντροφος, ἀπὸ τοῦ κόσμου
μαζῆ μου ψάλλουσα, ψεῦ! θὰ χαθῆς.

Λύρα, τὸ κράτιστον δῶρον τῆς Μοίρας,
θεῶν τεχνούργημα, ψάλτις θεῶν,
λύρα, δὲν σ' ἄφησα εἰς φαύλων χεῖρας
νὰ σὲ μιάνωσιν ἀπὸ ἰόν,

Ἰὸν ῥυπαίνοντα πλουτῶν κλοπίμων
ὅσα αἱ χεῖρές των αἱ ἀσεβεῖς
ἐντὸς σωρεύουσαι τρωγλῶν ἐρήμων
κρατοῦσι θύματα φθορᾶς βωβῆς.

Κάλλιον, λύρα μου, κυμάτων θρῆνος,
κάλλιον ἄσπλαγχνοι κλυδωνισμοί,
κάλλιον σύντριψις ἐπὶ ῥηγμῖνος
παρὰ ἡ βέβηλος ἰοῦ ὀσμή! . . .

Καὶ ἂν, ὦ λύρα μου, κυμάτων σάλος
σ' ἐπικυλίσωσιν ἐπὶ αὐτῆς
ὅπου πυκνάζουσα ἡ χλόη θάλλει,
καὶ ἂν σὲ θάψωσιν ἐντὸς αὐτῆς,

Ὁ τ' ἐκ τῆς κοίτης σου τῆς ἀθορύβου
σ' ἄρῃ θαυμάζουσα χεὶρ ἐν σιγῇ,
καὶ ἀπαστράπτουσα τοῦ θεοῦ Φοίβου
πέσῃ ἐπάνω σου μαρμαρυγή,

Ὦ! . . τότε λάλησον, λάλησον ἔτι
τὴν κακουργίαν των τὴν βδελυκτήν,
καὶ τὰ ἐρχόμενα ἂς μάθουν ἔτι
ψεῦ! τοῦ Ἀρίονος τὴν τελευτήν . . .».

Στιγμὴν ἐσίγησε μὲ λάμπον βλέμμα . . .
εἶτα ἐπήδησεν εἰς τὰ νερά·
καὶ τὸ τῆς κόμης του δάφνινον στέμμα
αἴφνης πετάσασα μ' ἀδρὰ πτερά,

Ἀλκυὼν πόντιος ταχὺ ἁρπάζει,
γοργὴ ὡς ἄνεμος τὸ πᾶν δονῶν,
διὰ τοῦ ῥάμφους της τἀναβιβάζει
κ' εἰς νέφη χάνεται τῶν οὐρανῶν . . .

Ἅπαξ ἐπάφλασεν ἔτι τὸ κῦμα
καὶ τὸν ἐνέκλεισε ρέγχον βαθύ!
ψεῦ, ἀπὸ τἄπειρον ἐκεῖνο μνῆμα,
θεοί! οὐδέποτε θ' ἀναστηθῇ; . .

Ναί! . . καὶ ἡ λύρα του χίρα θὰ μένῃ
αἱ αὖραι στένουσαι θὰ τὴν ψιλοῦν,
κ' οἱ ἠλοῖσβοι τρέμοντες καὶ τεθλιμμένοι
παρὰ τὴν πάραλαν θ' ἀντιλαλοῦν:

«Χεὶρ τοῦ Ἀρίονος ἀδαμαντίνη,
τὴν λύραν ψαύουσα μετὰ στοργῆς! . . .
ἐπικατάρατος εἴθε νὰ γείνῃ
ὅστις σ' ἠφάνισεν ἀπὸ τῆς γῆς! . . ».

Κι' ὁμοῦ ὁ στόνος μου παλμώδης κλαίων
θρῆνον αἰώνιον θὰ ἀντιχῇ:
«χεὶρ τοῦ Ἀρίονος! ποῦ εἶσαι πλέον,
σύ, τῶν εὐλάλων μου χορδῶν ψυχή; . . ».

Ὅτε δ' ἡ ἐσχάτη τοῦ αὐτολάλου ὀργάνου περιπαθὴς ἠχὼ ἐσβέσθη, ἡδεῖα ὡς ὁ ἐκπνέων μύρμυρος τῶν ἀργυρῶν τῆς Κασταλίας ῥείθρων, τότε οἱ γλυκύστονοι τοῦ πελάγους φλοισβοί, ἠρέμα ἐπὶ τῶν βρυοστεφῶν βράχων τοῦ Ἀκρίτα προσπίπτοντες, ἀπήχουν αὐτὴν θρηνωδῶς καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ χοροῦ, οὗ τὰ πορφύρεα χείλη κοινὸν θλιβερῆς ἐκπλήξεως ἐπιφώνημα ἐξέφυγεν, ἐφαίνετο συγκεχυμένως πως λαλῶν τὴν λέξιν: «ἐπικατάρατος . . .» καὶ εἶτα: «Ἀρίων . . . Ἀρίων . . .» τίς οἶδε τί προσεπάθει ν' ἀρθρώσῃ εἰς τὰ ὦτα τοῦ παρθένου χοροῦ παλιρροοῦν ἐπὶ τῶν παράλων πετρῶν τὸ κῦμα! ἀλλ' ὁ βαρυπνέων ἀὴρ διέκοπτε τὴν λαλιὰν αὐτοῦ, ὡσεὶ προσπαθῶν ἵνα ἐπιβάλῃ αὐτῷ ὅπως ἐχεμύθως τηρήσῃ τὸ μυστικόν, ὅπερ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ συνεκράτει . . . Τίς ἡ σκιώδης ἐκείνη πτερυγοφόρος μορφή, ἥτις γοργῶς αἴφνης ἀπὸ τῆς πόρρω τοῦ ὁμίλου πετρώδους ἄκρας, ἀφ' ἧς σιγηλὴ πρότερον ἠκροᾶτο, ἀνίπταται αἴφνης ἐλαφρὰ καὶ ἀεροδίνητος; Εἶναι ἡ Ἠχώ, ἡ ἐρημολάλος Ἠχώ· ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ δασυφύλλου ἄλσους ἔνθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας κρύπτεται, ὑπὸ τῆς μάγου ἁρμονίας τῶν αὐτολάλων χορδῶν προσελκυσθεῖσα, ἔσπευσεν ἤδη εἰς τὴν ἀκτήν· τανύουσα δ' αἴφνης τὰς ἀερώδεις, ἀλλὰ πτηνοῦ παντὸς ταχυτέρας πτέρυγας αὐτῆς, ἀπέρχεται μακρὰν πρὸς Ἄρκτον, πρὸς τὸ καλλιθέμεθλον ἄστυ τῆς Κορίνθου, ὅπως, προσπελάσασα τὸν χρυσοῦν θρόνον τοῦ σοφοῦ Περιάνδρου, ἀπηχήσῃ πιστῶς εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ τοὺς φθόγγους τοῦ παραδύξου ὀργάνου, τὴν τύχην τὴν πικρὰν καὶ ἀπροσδόκητον τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἀοιδοῦ.

— Οἴμοι! κράζουσιν ὁμοῦ Ζέφυροι, Νύμφαι καὶ Τρίτωνες· εἶναι λοιπὸν αὕτη ἡ λύρα τοῦ Ἀρίονος, τοῦ κλεινοῦ, ἀλλ' ἀτυχοῦς ἀοιδοῦ Ἀρίονος, ὅστις πολλάκις τὰς ἀκτὰς ἡμῶν παραπλεύσας λιγεῖς ὕμνους ἡμῖν ἐτόνιζε; πῶς λοιπὸν ἐν τῷ πόντῳ ἀπολεσθέντα ἡμεῖς αἱ πανδαεῖς ἄλλως τοῦ πόντου θεότητες οὔτε εἴδομεν οὔτ' ἐνοήσαμεν; ἐπὶ σκοπῷ ἄρα ἀφῆκαν τὸν προσφιλῆ ὑμνῳδὸν ν' ἀπολεσθῇ κρύφα ἡμῶν οἱ θεοί; . . . τίς ἤδη θὰ μέλπῃ τὰ κάλλη ἡμῶν ἐφεξῆς οὕτως ἡδέως; οἴμοι, οἴμοι! . . .

Τότε ἡ πρώτη τῶν Νυμφῶν, ἡ εὐπρόσωπος Κυματολήγη, περιπαθῶς ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρουσα τὸ θεῖον ὄργανον, ὅπερ πρώτη αὕτη ἀνεῦρεν, εἶπε τοιάδε μετὰ θρηνώδους, ἀλλὰ γλυκείας φωνῆς:

— Ὦ θεοί, μεγάλοι θεοί! τὸ χείλος μου τρέμει καὶ ἡ χεὶρ ἡ τὸ ὀρφανὸν τοῦτο ὄργανον κρατοῦσα παραλύεται . . . οὕτω λοιπὸν πικρὸν τέρμα προωρίζετε εἰς τὸν βίον ἐκείνου, ὅστις ὅλον αὐτὸν ἀφιέρωσεν ὑμῖν καταστήσας διαρκῆ πρὸς ὑμᾶς ὕμνον; . . . πρὸς τί λοιπὸν ὅτε ὁ τάλας ἔνθους γονυκλινὴς πρὸ τῶν χρυσελεφαντίνων ἀγαλμάτων ὑμῶν διὰ πτερόεσσης χειρὸς μεθυστικὰς ἁρμονίας ἐπὶ τῶν ἱερῶν τούτων χορδῶν ἐγέννα, καὶ μεθυσκόμενος, ἐξιστάμενος ἐν τῇ ἰδίᾳ ᾠδῇ, αὐτὰ τὰ χρυσελεφάντινα ὑμῶν ἀγάλματα προσέβλεπεν εὐμενῶς, προσμειδιῶντα αὐτῷ, ὦ! πρὸς τί ἐν τῇ εὐδαίμονι ἀλλὰ πλάνῳ ἐκείνῃ στιγμῇ δὲν κατερρίπτετε ἀκαριαίως, ἀπροσδοκήτως τὸν μαρμαρόγλυφον τοῦ ναοῦ θόλον ἐπὶ τῆς ταλαίνης κεφαλῆς αὐτοῦ, τῆς καλλιστεφοῦς κεφαλῆς, ἧς τὰς ἄφνας ὑμεῖς αὐτοὶ τέως ζειδώρῳ πνοῇ ἐρριπίζετε; ἐν τῇ ἀρρήτῳ ἐκείνῃ μέθῃ, ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκστάσει ὅτε ἔμπνευσις καὶ προσευχὴ δι' ἰδίων ἑκάστη, ἀλλὰ καὶ ἠδελφωμένων ἀλλήλαις θαυμασίων ἁρμονιῶν, ἐκ τοῦ χείλους αὐτοῦ ἐκπηδῶσαι ἀγναὶ ὡς ἀκτῖνες φωτός, αὐτὸ τὸ χεῖλος αὐτοῦ πρῶτον ἐφίλουν καὶ αὐτὸν πρῶτον ἐβαυκάλιζον, γλυκὺς θὰ ἐπήρχετο αὐτῷ ὁ μοιραῖος καὶ ἀπροσδόκητος θάνατος· ἐν ᾧ δὲ ὁ βραχίων αὐτοῦ ἐν ἀσυναισθήτῳ ἀγωνίᾳ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς αἰφνιδίας ἐκθεμελιώσεως ἐκτεινόμενος, θὰ περιέπτυσσε μετ' αὐτοῦ κατασυντριβομένην λίαν τῶν ἀγλαοσώμων Καρυατίδων, αἵτινες τῷ ὑμετέρῳ προστάγματι τὸν καλλιμάρμαρον αὐτῶν φόρτον ἐπ' αὐτοῦ κατεκρήμνισαν, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἡδονικῶς ἀφιπταμένη θὰ ἐτρύφα ἔτι ἐν τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ ἐκστάσει, ἐν τῇ αὐτῇ ὑψηλῇ καὶ ἀκατανοήτῳ χαρμονῇ . . . Ὦ θεοὶ μεγάλοι καὶ δίκαιοι! σύγγνωτε ἂν παράπονον καθ' ὑμῶν ἐκφέρω· ἀλλ' ἡ καρδία μου θλίβεται! φεῦ! ἤδη ἄδικον εὑρὼν τάφον τὰ πολύρροθα κύματα τῆς Ἰταλικῆς θαλάσσης, σαλάσσεται ἀγρίως ἐν τῇ ἀπειροβάθει πυθμένι αὐτῶν, στυγεροὶ δὲ ἄνδρες ἐπιχαίροντες τῇ ἑαυτῶν κακουργίᾳ, ἀποινεῖ τὰ ἀδέσποτα ἐκείνου πλούτη νέμονται! . . . Ἀδελφοί! κλαύσωμεν τὸν Ἀρίοια!

Ὁ χαρίεις χορὸς κύκλῳ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς περὶ τὴν προεξέχουσαν Κυματολήγην καθίσας, ἤρξατο θρηνῶν μετ' ἐκείνης· καὶ τῶν μὲν καλλιβλεφάρων ποντιάδων κορῶν τὰ ἀργυρᾶ δάκρυα δίκην στιλπνῶν λίθων ταχὺ ἐν τῷ βάθει τῆς θαλάσσης κυλιόμενα, ροδόλευκα κογχύλια ἀπλήστως καταπιόντα, ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῶν ἀπεθησαύριζον ταῦτα, ἀγνὰ μάργαρα· οἱ δὲ Ζέφυροι διὰ τῆς ἄκρας τῶν ἀεροειδῶν πτερύγων τὰ ἑαυτῶν ἀπομάσσοντες ἀτιμελῶς ἐπέρρανον αὐτὰ ἐν εἴδει λαμπερῶν ψεκάδων δρόσου ἐπὶ τὰ ἄκραια ἄνθεμα· οἱ δὲ Τρίτωνες συνάγοντες τὰ ἴδια δάκρυα ἐντὸς γλαφυρῶν κοραλλίνων δακρυδόχων ληκύθων, ἔσπενδον αὐτὰ εὐλαβῶς ἐν τῷ πόντῳ, οὗ ἡ εὐρεῖα ἔκτασις ἐκράτει ἐν τῷ ἀνεξερευνήτῳ βάθει αὐτῆς τὸν δύσμοιρον τῆς αὐτολάλου λύρας κτήτορα. Χιονόπτερος ἀλκυὼν ἐγγὺς ἐπὶ βράχου καθεσθεῖσα, ἤνωσε πρὸς τὰ τοῦ χοροῦ ἐλεγεῖα τὰ ἑαυτῆς μελάγχολα ᾄσματα· ὅτε δ' ἡ μελανόπεπλος Νὺξ ἐπιστᾶσα τέλος ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ κατεῖδε τὴν ἐξόχως ὡραίαν ἀλλὰ θρηνώδη σκηνήν, εἰς οἶκτον κινηθεῖσα, ἐστάλαξε καὶ αὕτη ἐπὶ τοῦ αἰθέρος μυρία ἐπὶ μυρίων ἀστρώδη δάκρυα. Ἀλλ' ὅτε καὶ πάλιν τὸ φωτόχρυσον ἅρμα τοῦ Φοίβου, ὅπερ γοργῶς τὸ ἄπειρον διανύει, ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν αἰθέρων προὔβαλε, μία δὲ αὐτοῦ σπινθηροβόλος ἀκτὶς ἅπαντα τὰ χύδην ἐσπαρμένα δάκρυα τῆς Νυκτὸς ἀπαλείψασα, καὶ ἐκτοξευθεῖσα ἐπὶ τῶν σκοτίων ὀμμάτων αὐτῆς τὰ μήπω ἀνεχόμενα τὸ φῶς, ἠνάγκασεν αὐτήν, καμμύουσα καὶ διὰ τῆς ἄκρας τοῦ πέπλου τὴν ὄψιν κρύπτουσα, δρομαίως ν' ἀπέλθῃ, ἡ κρινοστεφὴς Ἠὼς ἀπὸ τῶν ἐφ' ὧν ἐπηρείδετο χρυσῶν νεφῶν, ἐπὶ τὴν κλαίουσαν ὁμήγυριν προκύπτουσα καὶ συμπαθῶς θεωμένη, ἔρρανεν ἐπὶ τὰς ὡραίας ἐκείνας κεφαλὰς ἀφειδῶς τὰ ῥόδα τοῦ πέπλου αὐτῆς· Ἀλλ' αἱ νύμφαι, μακρὰν τοῦ νὰ στέψωσιν ὡς συνήθως δι' αὐτῶν τὸ μέτωπον καὶ

*) Ἴδε ἀριθ. 45, σελ. 887—889.

τὴν κόμην, ἐπέρριψαν αὐτὰ μελαγχόλως ἐν τῇ θαλάσσῃ, ψελλίζουσαι τὸ προσφιλὲς ὄνομα τοῦ Ἀρίονος, ὡσεὶ δι' αὐτῶν ἐστεφάνουν τὸ ἀπέραντον μνημά του· ὡραῖον δὲ προὔκυψε θέαμα . . . τίς εἶδε θαλερὸν καὶ εὔχρουν ροδῶνα αἴφνης σποράδην ἐπὶ τῶν γλαυκῶν κυμάτων ἀνθήσαντα.

Τότε μία τῶν Ὠκεανίδων, ἡ γλαυκῶπις Κυμοθόη, διὰ τοῦ ροδοβάφους πέπλου ἔσχατον δάκρυ ἀπομάσσουσα, τοιάδε ἔλεξεν:

— Ἀδελφοί! ἰδέα παρήγορος ὡς ἀκτὶς φάρου αἴφνης ἐν μετοπωρινῇ ἀνατέλλουσα φωτίζει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ πνεῦμά μου· ἄγωμεν ἐκεῖ, πόρρω τῆς τὴν εὐρεῖαν ταύτην ἔκτασιν περιτούσης γραμμῆς τοῦ ὁρίζοντος πρὸς τὸν ἐπὶ γιγαντώδους βραχοδμήτου θρόνου ἐπικαθήμενον λευκοφρυν ἄνακτα Ποσειδῶνα, μετὰ δέους δὲ προσπίπτουσαι αὐτῷ καὶ ἀσπαζόμεναι τὴν ἄκραν τῆς ἀδαμαντίνης αὐτοῦ τριαίνης, ἐκ τοῦ οἴκου δὲ ἡμῶν θάρρος ἀντλοῦσαι, ἱκετεύσωμεν, ἐξορκίσωμεν αὐτὸν ὅπως ἐκ τοῦ βάθους τῆς πολυφλοίσβου θαλάσσης ζῶντα ἀναδτήσῃ τὸν τάλανα ἀοιδόν, ὅστις οὕτω λιγέως ἡμᾶς ἐξύμνει . . . εἶναι θεός, καὶ θεὸς ἄναξ, παντίσχυρος· μὴ δὴν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο;

— Οὐχί! ὑπέλαβεν ἑτέρα τις, ἡ μαργαρόδακρυς Γαλάτεια· ἡ ὀργὴ αὐτοῦ εἶναι φοβερὰ καὶ πείσμων ἔτι· τίς οἶδε μὴ αἴφνης χολούμενος, ὡς θράσος τὸ θάρρος ἡμῶν ὑπολαμβάνων, αἰτουσῶν ἐκεῖνον οὗ τὸν θάνατον ὀργῆς ἕνεκεν ἴσως ἐπέτρεψε, τίς οἶδε, λέγω, μὴ τὰς χιονώδεις ὀφρύας συσπῶν καὶ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ἀστραπὰς λαίλαπος ἐξακοντίζων, λάβρους δὲ πνοὰς ἐπιγέων καὶ διὰ τοῦ πανσθένους αὐτοῦ τριβελοῦς σκήπτρου πατάσσων δὴν θὰ κατεκλυδώνιζεν αἴφνης τὸν εὐρὺν ὠκεανόν, τὰ δὲ μέχρι τοῦ αἰθέρος ἀγρίως ἐξεγειρόμενα τότε καὶ τὰ νέφη φιλοῦντα κύματα, οὔτε τῆς ἀδελφῆς Κυματαλήγης τὸ μειδίαμα, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ τοῦ κοσμοκράτορος Διὸς ἡ βροντόηχος ἐπιτιμὴ θὰ ἐξήρκει ἵνα ἐξημερώσῃ; ἀπευθυνώμεθα κάλλιον, ἀδελφαί, πρὸς τὴν εὔπεπλον σύνθρονον αὐτοῦ Ἀμφιτρίτην· αὕτη, τρυφερὰ ὡς γυνή, ἰσχυρὰ δὲ πρὸ' αὐτῷ ὡς σύζυγος, δὴν θ' ἀπέστεργε βεβαίως πρὸς ἡμᾶς τὰς συγγενεῖς αὐτῆς παρθένους ἀφ' ὧν ἐκεῖνος ἀρελὼν αὐτὴν ἔστερεν εὐτυχῆ τοῦ πόντου ἀνάσσαν, ἵνα κατπείσῃ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν.

— Ἀλλ' ἂν οὕτος, εἶπε τότε αὐτῇ ἡ προεξάρχουσα τῆς ὁμηγύρεως ἀγλαόμορφος Κυματολήγη, ἂν οὗτος, ἰσχυρὸς καὶ ὀξύχολος, ἅμα δὲ καὶ πείσμων ἐν τῇ φοβερᾷ αὐτοῦ ὀργῇ, ὡς πάνυ ὀρθῶς πρὸ μικροῦ ἔλεξας, αὐτοῦ τοῦ Διὸς θὰ ἐτόλμα νὰ ἀψηφήσῃ τὸ βαρύφωνον πρόσταγμα, πῶς, ἀδελφή, θὰ ἐπήκουε, πῶς θὰ ἐταπείνου τὴν ἀδάμαστον ὀφρὺν προσκλίνων πρὸς τὴν ἀσθενῆ φωνὴν τῆς τουτερᾶς αὐτοῦ συνθρόνου ἐκλιπαρούσης αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν; . . .

— Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπέλαβεν ἡ ἀρρόπλαστος Λαομέδεια, ἡ βασίλις τοῦ ὠκεανοῦ ἐμφορεῖται οὐχὶ φιλίων αἰσθημάτων πρὸς τὴν ἀρχηγὸν τῆς ὁμηγύρεως ἡμῶν Κυματολήγην, ἧς τὸ κάλλος φθονεῖ· εἶδον αὐτήν, ὅτε πρὸ δύο αὐγῶν ἡλίου τὴν χρυσῆν μαργαροστεφῆ αὐτῆς κόγχην ἠρέμα ἐπὶ τῶν γλαυκῶν ὑδάτων ἐπικυλίοντες ἐκόμισαν αὐτήν, παιδιᾶς καὶ τέρψεως χάριν, παρ' ἡμῖν οἱ ἀδελφοὶ Τρίτωνες· ὑπόδρα τὴν Κυματολήγην θεωροῦσα, κρυφίας φράσεις φθονεροῦ παραπόνου ἂς τυχαίως ἤκουσα διὰ τῶν ροδίνων χειλέων, ὠχριώντων πως ἐκ τῆς ἐνθυμίου ταραχῆς ἐψιθύριζε.

Τότε ἡ Θεομειδὴς Κυματολήγη, ἥτις τοῦτο πρὸ πολλοῦ αἰσθομένη, οὐχ ἧττον ἐκ μετριοφροσύνης ἀπεσιώπα πρὸς τὰς ἀφρογενεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, εἶπεν αὐταῖς:

— Ἰδοὺ τί πρακτέον· πᾶσαν παρακλησιν ἡμῶν δέον ν' ἀπευθύνωμεν οὐχὶ τῷ θυελλοχαρεῖ ἄνακτι Ποσειδῶνι ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ πατρὶ ὑπερτάτῳ δεσπότῃ αἰθέρος καὶ γῆς, ἀέρων καὶ πόντου Διί· σοί, χιονόσφυρος Θέτι, ἥτις πολλάκις κατὰ τοὺς πολυταράχους ἐκείνους χρόνους καθ' οὓς οἱ χαλκοκνήμιδες ἥρωες Ἀχαιοὶ περὶ τὸ Ἴλιον ἀμφεμάχοντο, τὰς ὑπερυψίλους τῶν αἰθέρων κρηπῖδας ὑπερβᾶσα, ἀνῆλθες εἰς τὸ πάγχρυσον δῶμα τοῦ κοσμοκράτορος, σοὶ ἤδη ἀπόκειται ἡ τοῦ ἔργου τούτου ἐκπλήρωσις· σὺ ἀνερχομένη ἤδη καὶ πάλιν πρὸς αὐτόν, δύνασαι, ὡς εὐνοουμένη ὑπ' αὐτοῦ ἄλλως, ἵνα, δεξιῶς τὸν οἶκον αὐτοῦ θίγουσα, ἐπιτύχῃς τοῦ παθουμένου.

Ἡ ἀργυρόπους Θέτις ἐστέναξεν ἀκούσασα τὰ πολυθρύλητον ὄνομα τοῦ Ἰλίου, ὅπερ, ὡς φλογερὸς πυρσὸς ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῆς αἰφνιδίως ἀνατείλας, ἀνείλιξε πρὸ αὐτῆς κόσμον ὅλον θλιβερῶν ἀναμνήσεων.... τάλαινα ἀθάνατος μήτηρ θνητοῦ υἱοῦ! . . .

— Ναί! ἀνέκραξε· θὰ ἀναβῶ παρὰ τῷ Διί, θὰ καθικετεύσω αὐτὸν τῶν θείων αὐτοῦ γονάτων ἁπτομένη· ἀλλ' ἂν καὶ οὗτος, ἄκαμπτος μένων, μὴ παραδέξηται ὅπως ἐκ τοῦ κόλπου τῶν κυμάτων, ἐκ τῆς οὐχὶ γαληνίου ἀλλὰ θορυβώδους ἀπεράντου νεκρικῆς κοίτης αὐτοῦ ἀναστήσῃ ἡμῖν σῶον καὶ σφριγῶντα ὡς πρότερον τὸν πολυθρήνητον ἀοιδόν, ὤ! τότε, — καὶ τὸ ὄμμα αὐτῆς ἀγρίως πως ἐν τῇ ἦν ἐξέφραζε θλίψει ἀπέστραψε, — τιμωρησάτω κἂν τοὺς ἀσεβεῖς αὐτουργοὺς τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος, ὅπερ ἀπέκριψε μὲν ἐν τῷ ζοφώδει στήθει αὐτοῦ ὁ βαθυρρείτης ὠκεανός, αὐτόλαλοι ὅμως ὀργάνου χορδαὶ ἀπροσδοκήτως πάνυ ἡμῖν ἀπεκάλυψαν!

Ἐπιπεσάτω λοιπὸν ἐπ' αὐτοὺς ἀνηλεὴς καὶ πυρπόλος ὁ χρυσοπόρφυρος αὐτοῦ κεραυνός! δώτωσαν οἱ ἀπηνεῖς δράσται παραδειγματικὴν δίκην τῆς κακίας αὐτῶν! . . μόνον ἄρα τὸ ἐμὸν πολυστένακτον τέκνον ἔδει πάντως ἵνα δῷ σκληρὰν δίκην τοῦ φόνου τοῦ θρασέος Ἕκτορος, ἀνδρὸς ἐναντίου, ὃν οὐχὶ ἐν ἀνάνδρῳ ἐπιβουλῇ, ἀλλ' ἐν τῇ κρατερᾷ ἀκμῇ τοῦ πολέμου μαχητὴς μαχητὴν ἐφόνευσε; . . .

ΚΟΡΝΗΛΙΑ Α. ΠΡΕΒΕΖΙΩΤΟΥ.

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ.[1]

ΙΕ'.

Μοιραῖος ἀποχωρισμός.

Τρεῖς παρῆλθον ἔκτοτε μῆνες, οἵτινες εἰς τοὺς μεμνηστευμένους ἐφάνησαν ὡς τρεῖς ἡμέραι. Οὕτω ταχέως παρέρχεται ὁ χρόνος παρὰ τοῖς ἐν εὐτυχίᾳ ζῶσι.

Καὶ ὑπάρχει χρόνος θελξιθυμότερος δι' ἕκαστον θνητὸν παρὰ τὸν χρόνον τῆς μνηστείας! καὶ μάλιστα ὅταν ὁ μεμνηστευμένος ᾖ φοιτητής. Ὤ! ναί, ὁ χρόνος οὗτος εἶναι ἡ μόνη ἐποχὴ τῆς ἐπὶ γῆς σχετικῆς ὀλιγοδιάρκειας τοῦ θνητοῦ. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ὀνείρων! Ὅτε ἡ λέξις ματαιότης δὲν κατανοεῖται, ὅτε πᾶσα θλῖψις λησμονεῖται καὶ πᾶσα μέριμνα ἀποσοβεῖται, μειδιῶσαι δὲ ἐλπίδες περιπτάντται περὶ τὸ ἀμοιβαίως ἀγαπώμενον ζεῦγος, ὅτε τὰ στήθη προσκολλώμενα ἐπ' ἄλληλα καὶ αἱ καρδίαι πλησιάζουσαι ἀλλήλαις πάλλονται καὶ διὰ τῶν παλμῶν συνδιαλέγονται μυστηριωδῶς!

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὄντες δὲν εἶναι ἐντελῶς εὐτυχεῖς οἱ θνητοὶ καὶ προσδοκῶσι τὴν κορύφωσιν τῆς εὐτυχίας ἐν τῇ ἀλλήλων ἀπολαύσει κατὰ τὸν γάμον. Ἀλλ' ἡ πρώτη φεῦ! ἡμέρα τοῦ γάμου εἶναι καὶ ἡ ἰσχάτη τῆς ἰδικνικῆς εὐτυχίας· ὁπότε ἡ πραγματικότης τοῦ ὀλοχαροῦς τούτου κόσμου παρουσιάζεται πρὸ τῶν συζύγων ὑπὸ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς μορφήν, παύονται πλέον τὰ ὄνειρα, αἱ δὲ ἀνάγκαι τοῦ βίου βοῶσι πρὸς τὸν ἐπιχειροῦντα νὰ σταματήσῃ καὶ ἐνθυμηθῇ τὰς πρώτας τέρψεις: «Προχώρει! ἐκεῖνα διὰ σὲ παρῆλθον, ἄλλοι ἤδη ἀπολαύουσι τῶν τέρψεων τῆς νεότητος! σὺ βάδιζε πρὸς τὰ πρόσω, ἕως οὗ ἐπιστρέψῃς εἰς γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης!» Καὶ κλίνει πάλιν τὸν αὐχένα καὶ προχωρεῖ ὑπείκων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ βίου τρυφῶν ἐπὶ τοῖς παρελθούσαις ἀναμνήσεσι καὶ ἐλπίζων· τί; οὐδ' αὐτὸς οἶδε τί.

Ὁ Σεπτέμβριος ἤδη εἶχε φθάσει καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον ἀνοίξαν καὶ πάλιν τὰς πύλας αὐτοῦ προσεδόκα τὴν προσέλευσιν τῶν φοιτητῶν.

Ὁ Ἀρίστων καταπνίγων τὴν λύπην του, ἀπεχωρίσθη τῆς φίλης αὐτοῦ, ἐν ᾧ δάκρυα ἀνέβλυζον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀμφοτέρων, ὑπισχνοῦντο ἵνα διὰ τῶν γραμμάτων καταστήσωσιν, ὡς οἷόν τε ἀνύσιμον τὴν στέρησιν ἀλλήλων. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, ἀνετίθει δ' ἕκαστος τὸν ἕτερον εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν.

Ὁ περὶ πάντα ἀμφιβάλλων ἐκεῖνος φοιτητής, εὐθὺς ὡς ἠρέσθη, εἶχεν ἀνάγκην νὰ παραδέχηται τὴν ὕπαρξιν τῆς Προνοίας, ὑφ' ἧς τὴν προστασίαν νὰ ἐμπιστεύηται τὸ ἀγαπητὸν ὄν, ὅπερ κατ' αὐτὸν ὑπεράνθρωπον ὂν ὑπὸ ὑπερανθρώπου δυνάμεως ἔδει νὰ προστατεύηται καὶ προφυλάσσηται.

Ἀπεχωρίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων περὶ μέλλοντος ἀμείνονος. Ἡ δὲ νεάνις ἐπανέλαβε πάλιν, τὰς πρώτας αὐτῆς ἕξεις, τὰς ἐκδρομὰς εἰς τὸ δασύλλιον, τὰς μελέτας καὶ τοὺς ρεμβασμούς· ἀλλ' ἤδη ἀντικείμενον τῆς ρέμβης αὐτῆς ἦν ὁ μνηστήρ, τὸ ἀγαπώμενον ὄν. Ἡ ζωηρὰ τῆς φαντασία παρίστη αὐτὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της ὡς θησαυρὸν σπάνιον, ὃν αὐτῇ καὶ μόνῃ ἐπεφύλαττεν ὁ οὐρανός.

Ἡ φαντασία, ὡς γνωστόν, καλλύνει καὶ ἐξαίρει τὰ ὄντα, ἅπερ ἡ ψυχὴ ἠγάπησεν ἐνδομύχως καὶ διετέθη αὐτοῖς εὐαρέστως. Μὴ ἀρκουμένη δὲ εἰς τὴν κατ' ὄναρ ἀναπαράστασιν αὐτῶν, ὁπόταν ὑποβοῦντος τοῦ σώματος χειραφετῆται, σπεύδει εἰς εὕρεσιν τοῦ ποθουμένου καὶ ἀναστρέφεται μετ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ συστάδην, ἕως οὗ ζωηρὰ ἐντύπωσις ἐκ τῶν συμβεβηκότων τῆς ἀναστροφῆς ἐκείνης τῆς φανταστικῆς ἀφυπνίζει τὸν κοιμώμενον, καὶ τότε οὗτος πλήρης ἀπογοητεύσεως ἀναφωνεῖ. «Ἦτο ὄνειρον»!

Ὄνειρον! λεπτά τινα ἀθανασίας, ἃ ὁ ὕπνος κλέπτει παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ θανάτου, ὅπως ἴσως δείξῃ ἡμῖν τὸ ἀθάνατον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς!

ΙΣΤ'.

Συνέχεια καὶ τέλος.

Μετά τινας ἡμέρας ἡ Ἀναστασία ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ μνηστῆρος της, ἐν ᾗ ἐκεῖνος περιέγραφε μετὰ χάριτος τὸ τερπνὸν αὐτοῦ ταξείδιον καὶ τὸν μονότονον φοιτητικὸν βίον. Κατέστρεφε δὲ τὴν ἐπιστολὴν διὰ τῶν ἑξῆς: «Ἡ στέρησίς σου, φιλτάτη μοι προξενεῖ μοι ἀποστροφὴν πρὸς πᾶσαν τέρψιν· διότι ὁ πρὸς σὲ ἔρως μου εἶναι ἄμετρος. Ὁ ἔρως λέγω, πόσον τὸ ἡδύπικρον αὐτὸ συναίσθημα κατακλύζει μου τὴν καρδίαν! τί ἄρά γε εἶναι; Αἰσθάνομαι αὐτὸν ὅτι τοσοῦτον κατεκυρίευσέ με, ὥστε ἀδυνατῶ νὰ τὸν ὁρίσω. Λέγε μοι, τί εἶναι ἔρως»;

Οὕτως ἔγραφεν ὅπως τῇ δώσῃ ἀφορμὴν πρὸς φιλοσοφικὰς σκέψεις.

Ἡ δὲ κόρη ἀπαντᾷ οὕτω πρὸς τὰ τελευταῖα ταῦτα:

«Τὸ συναίσθημα, ὅπερ ὡς λέγεις, πληροῖ σου τὴν καρδίαν ὑπὲρ ἐμοῦ, εἶναι ἀμοιβαῖον εἰς ἀμφοτέρους, εἶναι, ὡς λέγεις, ὁ ἔρως, ἤτοι δύναμις ὑψίστη, αὐτὸς οὗτος ὁ Δημιουργὸς ἐν μιᾷ αὐτοῦ ἐκφάνσει· δύναμις ἑνοῦσα ἠθικῶς δύο ὄντα οὕτως, ὥστε νὰ τείνωσι σφόδρα πρὸς ἀπόλαυσιν ἀλλήλων καὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει νὰ ἀναπτύσσηται παρ' αὐτοῖς μείζων δίψα ἀπλέτου ἐπιθυμίας, ἐγὼ τοὐλάχιστον τοιοῦτον ἐν ἐμοὶ τὸν ἔρωτα αἰσθάνομαι. Ἀπόρροιαι δὲ τοῦ ἀγνοῦ ἔρωτός εἰσιν ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη· ἄρα εἶναι θεῖον τι ὁ ἔρως καὶ εὐρύνιον, δηλαδὴ ἡ συνεκτικὴ καὶ δημιουργικὴ τοῦ ὄντος δύναμις. Σύμφης;

Ὁ νέος ἐπέστελλεν εἰς ἀπάντησιν.

«Σύμφημι, γλυκυτάτη μοι φίλη, σύμφημι, ἀθανατε κόρη.

Ναί, εἶσαι ἀθάνατος. Βλέπω τοῦτο εἰς τὴν ἔκλαμψιν τοῦ πνεύματός σου Ναί, αὐτὸ δὲν εἶναι τι πεπερασμένον. Δὲν εἶναι διάνοιά σου, ὅστις οὕτως ἀποφαίνεται, ἀλλ' ἄλλη τις ὑψηλοτέρα δύναμις

1) Ἴδε ἀριθ. 45, σελ. 888—889.

ἐνοικοῦσα ἐν σοί, τὸ πνεῦμά σου, ὅπερ ἐστὶν αἰώνιον ὡς καὶ αἱ ἀλήθειαι, ἃς διατυποῖ εἶναι αἰώνιαι »!

Τοιαῦτα διημείβοντο μεταξὺ τῶν νεαρῶν μνηστήρων καὶ παρόμοια κατὰ τὸ δίδαγμα τῆς ἐν Ἀθήναις διαμονῆς τοῦ φοιτητοῦ.

ΜΕΝ. Π. ΦΙΛΑΝΘΙΔΗΣ.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ.

Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐν Παρισίοις.

Κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς συνεδρίαν ὁ κ. Dolloch ἀποπερατεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ «περὶ τῆς γρίφεως τῶν δακτυλιδίων ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ταῖς πρώταις ἑκατονταετηρίσι τοῦ μέσου αἰῶνος». Ἀναζητεῖ τοὺς τηρουμένους κανόνας ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν γυναικῶν. Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι ἐλάμβανον κατὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν δακτυλίδιον χρυσοῦν, ὅπερ συγκατελέγετο ἐν τοῖς σημείοις τῆς ἐπισκοπῆς. Κατ' ἐξαίρεσιν, οἱ ἡγούμενοι (abbés) τῶν μεγάλων μοναστηρίων ἐλάμβανον ὡσαύτως τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν δακτύλιον. Τὰ κοράσια ἠκολούθουν τὰς διατάξεις καὶ' ἕξεις τῶν πατέρων αὐτῶν, αἱ ὑπανδροι γυναῖκες τὰς τῶν συζύγων αὐτῶν. Λέγεται ὡφελον νὰ τηρήσωσιν ἕνα μόνον κανόνα περὶ τοῦ γαμηλίου δακτυλίου, ὅστις ἔδει νὰ ᾖ ἀργυροῦς, ἀλλὰ καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἔχει ἐξαιρέσεις, διότι ἐν τοῖς μνημείοις τῆς γαλλο-φραγκικῆς ἐποχῆς εὑρίσκονται πολλοὶ γαμήλιοι δακτύλιοι χρυσοῖ.

Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχαιότητα οὐχ ὑπῆρχε κανὼν περὶ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ δακτύλου, ἐφ' οὗ ἔδει νὰ τίθηται ὁ δακτύλιος. Ὅτε ὅμως ὁ δακτύλιος ἐγένετο ἀντικείμενον πολυτελείας, ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ τετάρτου δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρός, πρὸς προφύλαξιν. Ἐπὶ τῆς κάτω αὐτοκρατορίας, οἱ δακτύλιοι ἐφέροντο ἀδιαφόρως, ὡς ἐκρίνετο καλλιον, ἐξαιρέσει τῶν ἐπισκοπικῶν δακτυλίων, οἵτινες ἐφέροντο ἐπὶ τοῦ τετάρτου δακτύλου τῆς δεξιᾶς χειρός, καὶ τοῦ γαμηλίου δακτυλίου, ὅστις ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ τετάρτου δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρός.

Ὁ πρόεδρος ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Χαμδῆ-βέης, διευθυντὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρίσταται ἐν τῇ συνεδρίᾳ. Τῇ ἀρωγῇ αὐτοῦ, ἐπιπροστίθηται ὁ πρόεδρος, ὁ κ. de Sarzec ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Tello, αἵτινες παρέσχον τοσαύτας ἀνακαλύψεις ὑπὲρ τῆς ἀσσυριολογίας.

Ὁ Χαμδῆ-βέης εὐχαριστεῖ τῇ ἀκαδημίᾳ, ἐπιτρεψάσῃ αὐτῷ νὰ μετάσχῃ τῆς συνεδρίας. Λογίζεται δ' εὐτυχής, ἐπιλέγει, ἐπιλαμβανόμενος τῆς εὐκαιρίας ὅπως καταστήσῃ γνωστὰς τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις τοῦ Σουλτάνου ὑπὲρ τῶν ξένων σοφῶν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν Αὐτοῦ ὅπως εὐμενοῦς ἀξιῶνται ὑποδοχῆς ἐν Τουρκίᾳ οἱ φίλοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΑ. — Τὸ κατοικήσιμον τῶν πέραν τῆς Γῆς κόσμων.

Ἐν προηγουμένῃ Ἐπιστημονικῇ ἡμῶν Ἐπιθεωρήσει,[1] τοῦ λόγου ὄντος περὶ τοῦ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως σπουδαιοτάτου ζητήματος τοῦ κατοικησίμου τῶν πέραν τῆς ἡμετέρας Γῆς κόσμων, ἐπραγματεύθημεν τοῦτο ἐν ὀλίγοις καὶ διὰ γενικῶν γραμμῶν κατεδείξαμεν ὅτι ἐξ ὅλων τῶν μυριάδων τῶν ὁρατῶν ἡμῖν ἀστέρων μόνον οἱ πλανῆται, σώματα ψυχρὰ ἢ ἢ καὶ ἑτερόφωτα, δυνατὸν νὰ κατοικῶνται, ὅτι δέ, ὅπως κατηγορηματικώτερον ἀποφανθῶμεν περὶ τούτου, ἀνάγκη νὰ μελετήσωμεν τὸ ζήτημα τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς ἐν τῷ σύμπαντι καὶ νὰ ἐξετάσωμεν εἶτα μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς αὐστηρότητος κατὰ πόσον τὰς ἀναγκαίας ταύτας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐκπληροῦσιν οἱ εἰς τὸ ἡμέτερον ἡλιακὸν σύστημα ἀνήκοντες πλανῆται. Τὴν μελέτην ταύτην ἀναλαμβάνομεν σήμερον, ὑπομιμνήσκοντες τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις ὅτι καὶ κατὰ ταύτην πᾶσα παρ' ἡμῶν προσπάθεια καταβληθήσεται, ὅπως μὴ τὸ ἐφ' ἡμῖν ὑπερβῶμεν τὸν κύκλον τῶν ἐντελῶς βεβαιωμένων ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης γεγονότων, καίτοι τοῦτο, ὡς ἐκ μακρᾶς γινώσκομεν πείρας, καὶ διὰ λόγους εὐεξηγήτους, ἀναμφιβόλως καταστήσει τὴν ἡμετέραν μελέτην ἧττον ἐπαγωγὸν καὶ μᾶλλον ξηρὰν καὶ οἱονεὶ ἐστερημένην τῆς θελγούσης αἴγλης, ἥτις φαινομενικῶς περιστέφει τὰς ἐπὶ φαντασιωδῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον βάσεων θεμελιωθείσας καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὑπὸ διαφόρων ἡμετέρων τε καὶ ξένων δημοσιευθείσας καὶ ἀπὸ καλλιτεχνικῆς ἀπόψεως ἀμέμπτους ἴσως κρινομένας πραγματείας.

Τῆς μελέτης ταύτης καταρχόμενοι θεωροῦμεν ἀναγκαῖον ν' ἀναγράψωμεν καὶ σχολιάσωμεν τὴν εἰς τὰ στόματα πάντων φερομένην ἰδέαν ὅτι ἐκτὸς μὲν πάσης ἀμφιβολίας τὸ περιέχον (le milieu) εἶνε ὁλοσχερῶς διάφορον παρὰ τοῖς διαφόροις κόσμοις τοῦ σύμπαντος, προκειμένου ὅμως περὶ τῆς ζωῆς παράλογον θὰ ἦτο νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ὑπὸ τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σφαίρας τελουμένων, ὅτι δὲ ἡ ζωὴ προσαρμόζεται πρὸς τὰς μᾶλλον διαφόρους συνθήκας, καὶ κατὰ συνέπειαν ὅτι οὐδόλως ἡμῖν ἐπιτετραμμένον εἶνε νὰ εἴπωμεν κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ ζωὴ ἐλλείπει ἀπὸ τῶν μεμακρυσμένων τοῦ σύμπαντος χωρῶν διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι τὸ περιέχον ἢ αἱ συνθῆκαι εἶνε ἐν ταύταις διάφοροι τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γῆς.

Ἀναμφιβόλως, λέγει ὁ κ. Fayo ἐν τῷ περισπουδάστῳ ἔργῳ αὐτοῦ *Sur l' origine du Monde*[2], ἐὰν αἱ ἀκαυστοι σαλαμάνδραι ἔζων ἐντὸς διαπύρου περιέχοντος, ἐὰν αἱ ἐν τῷ κενῷ ἰπτάμεναι χίμαιραι ἠδύναντο νὰ τρέφωνται ἐν αὐτῷ ἐκ secundes intentiones, ὡς χαριέντως ἔλεγον κατὰ τὸν μεσαίωνα, τὸ περὶ συνθηκῶν τῆς ζωῆς ἐν τῷ σύμπαντι κεφάλαιον, θὰ ἦτο ὁλοσχερῶς κεκλεισμένον.

Ἀλλ' οἱ Φυσιολόγοι ἄλλην περὶ τούτου ἔχουσι

1) Βλέπε ἀριθμ. 43, ἐν σελ. 853 — 54.
2) Ἐν σελ. 297 καὶ ἑφεξῆς.

νώμην· τρέφουσι τὴν ἐλπίδα νὰ ἐρμηνεύσωσι τὰ αἰνόμενα τῆς ζωῆς διὰ τῶν συνήθων νόμων τῆς μηχανικῆς, τῆς φυσικῆς, τῆς Χημείας, καὶ, ἐπειδὴ οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἡμετέραν Γῆν, ἐπειδὴ προσαρμόζονται εἰς ὁλόκληρον τὸ σύμπαν, αὐτὸ τοῦτο δέον νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς τὰς ἐκ τούτων ἀπορρεούσας γενικὰς περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ζώντων ὄντων συνθήκας, αἵτινες τοσοῦτῳ μᾶλλον στενόχωροι εἶνε, ὅσῳ πρόκειται περὶ ζώων εἰς μᾶλλον ἀνωτέραν ἀνηκόντων τάξιν.

Ὑπάρχουσι συνθῆκαι διαφόρων κατηγοριῶν, ἀστρονομικαί, μηχανικαί, γεωλογικαί, φυσικαὶ καὶ χημικαί. Ἡ πρώτη τούτων ἀναφέρεται εἰς τὴν θερμοκρασίαν.

Τὸ σύμπαν παρουσιάζει ἡμῖν πάσας τὰς νοητὰς θερμοκρασίας, ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου ψύχους τῶν — 273°, πρὸς ὃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζουσιν οἱ φυσικοὶ ἡμῶν κατὰ τὰ ἐκπληκτικὰ αὐτῶν πειράματα, μέχρι τῶν κατάπληξιν προκαλουσῶν θερμοκρασιῶν τῶν ἑκατομμυρίων τῶν βαθμῶν, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῶν μικροτέρων ἡλίων. Ἐν τῇ ἀπεράντῳ ταύτῃ θερμομετρικῇ κλίμακι περικλείονται ἅπαντα τὰ μηχανικὰ καὶ φυσικὰ φαινόμενα. Αἱ χημικαὶ δράσεις κατέχουσιν ἐν ταύτῃ στενήν τινα θέσιν· πέραν χιλιάδων τινῶν βαθμῶν θερμοκρασίας αἱ συγγένειαι ἀφανίζονται, τὰ σώματα δὲ εἶνε ἀνηγμένα εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν στοιχεῖα.[1] Ἀλλ' ἡ ζωὴ κατέχει ἐν αὐτῇ θέσιν πολλῷ μᾶλλον περιωρισμένην· ἐν τῇ ἀπείρῳ ταύτῃ θερμομετρικῇ κλίμακι, ἐν ᾗ εἶνε ἐγγεγραμμένα ἅπαντα τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἡ ζωὴ δὲν βαίνει πέραν τῶν θερμομετρικῶν ὁρίων 0° καὶ 50°. Ὑπὸ τὸ μηδέν, τὰ σπέρματα δὲν ἀναπτύσσονται πλέον, εἶνε πεπηγότα. Ἄνω τῶν 50°, ἐπίσης δὲν ἀναπτύσσονται, εἶνε κεκαυμένα. Τὰ ὅρια ταῦτα ἐκτείνονται κατά τι πλέον εἰς τὰ μικροσκοπικὰ ὄντα, τοὐναντίον δὲ ἐπὶ μᾶλλον προσεγγίζουσιν ἄλληλα ἐὰν πρόκηται περὶ ὄντων εἰς ἀνωτέραν ἀνηκόντων τάξιν.

Οὕτως ἡ ζωή, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Fayo, ἀνάγκην ἔχει εἴδους τινὸς πυριατηρίου διατηρουμένου εἰς θερμοκρασίαν σχεδὸν σταθερόν. Δὲν ὑφίσταται ἐν τοῖς κόσμοις τοῦ σύμπαντος ἢ μόνον ἐκεῖ, ἔνθα τὸ πυριατήριον τοῦ εἴδους τούτου εὑρίσκεται ὑπάρχον, ἤτοι ἔνθα ὑφίσταται περιέχον ἀρμόδιον, ἱκανὸν καὶ σταθερῶς θερμαινόμενον ὑπὸ πηγῆς θερμότητος δυναμένης νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ ἑκατομμύρια ἐτῶν. Ἀλλ' ἡ θερμότης δὲν ἀρκεῖ· ἡ ζωὴ ἀνάγκην ἔχει φωτὸς καὶ δέον τὸ φῶς τοῦτο νὰ εἶνε ἐν πλήρει ἀκτινοβολίᾳ, ἤτοι νὰ προέρχηται ἐκ πηγῆς εἰς ὑψηλὴν εὑρισκομένης θερμοκρασίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον εἶνε νὰ φανταστῇ τις ἑτέραν

1) Αὐτὴ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν σήμερον ἀναφορικῶς πρὸς τὴν εἰς λίαν χαμηλὰς θερμοκρασίας ἐξαφάνισιν πάσης χημικῆς δράσεως. Τῷ ὄντι, ὡς καὶ ἐγκαίρως κατεστήσαμεν γνωστὸν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις (Βλέπε Ἐβδομ. Ἐπιθεωρ. ἀριθμ. 5, ἐν σελ. 95, στήλη, 2α), κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Raoul Pictet γενόμενα πειράματα, πέραν τῆς θερμοκρασίας τῶν — 150° οὐδεμία χημικὴ ἀντίδρασις λαμβάνει χώραν· ἐὰν ἐν παραδείγματι, ὑπὸ τοιαύτην θερμοκρασίαν, τεθῶσιν εἰς ἐπαφὴν θεῖκὸν ὀξὺ καὶ ἅλας, ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἕνωσις δὲν γίνεται· προστιθεμένου δὲ βάμματος ἡλιοτροπίου, τοῦτο διατηρεῖ τὸν κυανοῦν αὐτοῦ χρωματισμόν.

λύσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος πλὴν τῆς ἑπομένης: τὸ πυριατήριον δέον νὰ εἶνε σφαῖρα ἐσδεσμένη, προασπιζομένη ὑπὸ εὐρείας ἀτμοσφαίρας, κειμένη δὲ εἰς ἀρμοδίαν ἀπό τινος ἡλίου ἀπόστασιν, ἡλίου ἢ γεννωμένου ἢ καὶ ἐν πλήρει ἀναπτύξει εὑρισκομένου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος εὐχερῶς εὑρίσκεται ὅτι ἐξ ὅλων τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν κόσμων, οἵτινες κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Faye ἐσχηματίσθησαν διὰ συμπήξεως ἑκάστου τμήματος τοῦ ἀρχικοῦ χάους ἕνεκα τῶν διαφόρων συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἔλαβε γένεσιν ἕκαστος τῶν κόσμων τούτων,[1] ἤτοι ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἐξ ἑνὸς μεμονωμένου ἀστέρος ἄνευ πλανήτου περιφερομένου περὶ αὐτόν, ἐκ τῶν σχηματισθέντων ἐκ κεντρικοῦ ἀστέρος περιβαλλομένου ὑπὸ μικροτάτων σωμάτων φερομένων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ὡς οἱ ἡμέτεροι κομῆται, ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἐξ ἀστέρων διπλῶν ἢ τριπλῶν κινουμένων ἐκκέντρως, καὶ τέλος ἐκ τῶν καταληξάντων εἰς τὴν εἰδικωτέραν μορφὴν ἀστέρος περιβαλλομένου ὑπὸ πλανητῶν κινουμένων ἐν τροχιαῖς σχεδὸν κυκλικοῖς, μόνον παρὰ τοῖς τελευταίοις ἡ ζωὴ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐμφανισθῇ καὶ εὐρέως ν' ἀναπτυχθῇ, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐπὶ πάντων, ἀλλ' ἐπὶ τινῶν μόνον τῶν σφαιρῶν τούτων· διότι οὐχὶ ἅπαντες οἱ πλανῆται τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἐκπληροῦσιν ἀναγκαίως τὰς λοιπὰς ἐπίσης ἀναγκαίας συνθήκας, ἃς συντόμως ἐν τοῖς ἑπομένοις θὰ ἐξετάσωμεν.

Καὶ πρῶτον ἐν τῇ πληθύϊ τῶν σωμάτων τῶν ἀποτελούντων ἕκαστον τῶν τῆς τελευταίας ταύτης μορφώσεως κόσμων δέον νὰ χωρίσωμεν ἅπαντα τὰ ἐκκέντρου τροχιᾶς σώματα, οἷον τοὺς ἡμετέρους κομήτας, ἐφ' ὧν οὐδὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ζῶν ὄν, καὶ νὰ περιορίσωμεν ἑπομένως τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀστρονομικῶν συνθηκῶν, ἃς δέον νὰ ἐκπληροῖ σφαῖρα σχεδὸν κυκλικὴν ἔχουσα τὴν τροχιάν.

Ἐπειδὴ ἡ σφαῖρα αὕτη θὰ στρέφηται ἀναγκαίως περὶ ἑαυτήν, ὁ ἄξων αὐτῆς δέον νὰ μὴ συμπίπτῃ μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιᾶς αὐτῆς, διότι ἄλλως τὰ δύο τοῦ πλανήτου ἡμισφαίρια διαδοχικῶς θὰ ἐλάμβανον τὴν θέσιν τῶν πολικῶν χωρῶν. Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὸν πλανήτην Οὐρανόν, οὗτινος οἱ δύο πόλοι ἔχουσι κατὰ διαδοχὴν νύκτας 43 ὅλων ἡμετέρων ἐτῶν. Ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου αὐτὸς οὗτος ὁ ἰσημερινὸς ἀποβαίνει δίς καθ' ἑκάστην περὶ τὸν ἥλιον περιφορὰν πολικὸς κύκλος. Ἀδύνατον νὰ ὑπάρξωσιν ὄντα δυνάμενα ν' ἀντιστῶσιν εἰς παρομοίας κυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας.

Ἀπὸ μηχανικῆς δὲ ἀπόψεως ἐξετάζοντες τὸ ζήτημα εὑρίσκομεν ὅτι ἡ περὶ τὸν ἄξονα στροφὴ δέον νὰ μὴ ἦνε λίαν ταχεῖα. Οὕτως, ὡς γνωστόν, ἐὰν 17πλασίως ταχύτερον ἐστρέφετο περὶ ἑαυτὴν ἡ ἡμετέρα Γῆ, ἡ βαρύτης ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ αὐτῆς θὰ ἐμηδενίζετο ὑπὸ τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως. Ἐπίσης ἀπαιτεῖται ἐπαρκής τις μᾶζα, προφανῶς δὲ ἀπαντῶντες οἱ μεταξὺ Ἄρεως καὶ Διὸς περιφερόμενοι ὑπερτριακόσιοι μικροὶ πλανῆται, ὧν ἡ μᾶζα εἶνε τοσοῦτῳ μικρά, ὥστε λίθος ῥιπτόμενος ὑπὸ παιδίου θὰ ἀπέβαινε δορυφόρος αὐτῶν, εἶνε ἄλως πρὸς ζωὴν ἀκατάλληλοι.

1) Αὐτόθι, κεφάλαιον XIV.

Εἰς ταύτας δέον νὰ προσθέσωμεν τὰς ἀναγκαίας γεωλογικὰς συνθήκας. Δέον ἡ μέση τοῦ πλανήτου πυκνότης νὰ εἶνε ἀνωτέρα τῆς τοῦ ὕδατος, διότι ἄλλως θὰ ἔλειπεν ἡ εὐστάθεια τῶν θαλασσῶν, ἡ κίνησις αὐτῶν δὲν θὰ περιωρίζετο εἰς ἁπλᾶς κυμάνσεις περιοριζομένας ἐντὸς στενῶν ὁρίων, ἀλλ' ὡς ἀπέδειξεν ὁ Laplace, οὐδὲν θὰ ἔθετο πλέον ἐμπόδιον εἰς τὴν μανίαν τῶν κυμάτων. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸν πλανήτην Κρόνον. Ἐπίσης δέον ἵνα ὁ στερεὸς τοῦ πλανήτου ἐπίπαγος ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην στερεότητα. Ἡ μέση πυκνότης τοῦ πλανήτου Διὸς μόλις εἶνε ἀνωτέρα τῆς τοῦ ὕδατος, ἐὰν δὲ κρίνῃ τις ἐκ τῆς μεγάλης περὶ τοὺς πόλους πιέσεως αὐτοῦ, ἡ πυκνότης τῆς ἐπιφανείας εὑρίσκεται οὖσα πολλῷ μικροτέρα ἐκείνης. Ἀλλ' ἐκ τῶν σωμάτων τῶν ἀποτελούντων τὸ ὑλικὸν τοῦ σύμπαντος, καὶ ταῦτα δὲ εἶνε γνωστὰ ἡμῖν σήμερον, οὐδὲν δύναται νὰ σχηματίσῃ ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἔδαφος στερεόν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ ἀστρονόμοι τείνουσι νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι ὁ πλανήτης οὗτος εὑρίσκεται ἐν μέρει εἰς ῥευστὴν κατάστασιν, οὕτω δὲ ἐξηγοῦνται διάφορα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τούτου παρατηρούμενα φαινόμενα.

Ἰδοὺ τέλος, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Faye, γεωλογικὴ συνθήκην, εἰς ἣν δὲν ἀπεδόθη ἡ ἀπαιτουμένη προσοχή. Τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐπιπάγου οἱασδήποτε ἀρχικῶς ῥευστῆς σφαίρας διέπει μηχανικός τις νόμος ἰσχύων ἄνευ ἐξαιρέσεως. Κατ' αὐτόν, ἡ διαδοχὴ τῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῶν γενικῶς ὁμοιομερῶν στρωμάτων τελεῖται κατὰ τὴν τάξιν τῆς πυκνότητος τῶν συνιστώντων ταῦτα ὑλικῶν, ἑπομένως τὸ σχηματίζον τὸν πρῶτον ἐπίπαγον κατ' ἐπιπολὴν στρῶμα θὰ παρουσιάζῃ ὁμοιομέρειαν δεδηλωμένην, ἣν ὄντως ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ ἀρχικὰ στρώματα τοῦ γνευσίου καὶ τοῦ γρανίτου, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον στερεὸν τῆς Γῆς περίβλημα. Λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων, ἡ πρώτη αὕτη ἐπιφάνεια δὲν θὰ παρουσίαζε τὴν ποικιλίαν τῶν ὑλικῶν, τὴν τοσοῦτον πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίαν. Οὕτως, ἐν παράδειγματι, θὰ ἔλειπεν ἐκ ταύτης ἡ τοσοῦτον δράσασα κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ζωὴν ἀσβέστος. Πρὸς τοῦτο ἐγένετο ἀνάγκη ἵνα λάβωσι χώραν αἱ ἰδιαίτεραι τοῦ ἡμετέρου πλανήτου γεωλογικαὶ ἀνατροπαί, αἵτινες νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τοῦ βάθους καὶ νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὰ ἀσβεστώδη ὑλικά, νὰ τελεσθῶσιν ἐπ' αὐτῶν αἱ χημικαὶ δράσεις, καὶ νὰ τεθῇ ἐν τέλει εἰς κυκλοφορίαν ἡ ἀσβεστος ἐν καταστάσει ἀνθρακικῆς. Ἀλλὰ τὰ γεωλογικὰ ταῦτα φαινόμενα δὲν λαμβάνουσι χώραν κανονικῶς ἢ μόνον ἐπὶ σφαιρῶν κεκαλυμμένων ἐν μέρει ὑπὸ θαλασσῶν, δυνατὸν δὲ νὰ μὴ παραχθῶσι ταῦτα πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, παράδειγμα δὲ τούτου εἶνε ἡ Σελήνη, ἧς ἡ ἐπιφάνεια ἐμορφώθη κατὰ τρόπον ὅλως διάφορον. Ἐπίσης εἰς γεωλογικὰ συμβεβηκότα δέον ν' ἀποδοθῇ ἡ ἐμφάνισις τῶν πολυαρίθμων ἀναγκαίων πρὸς ζωὴν τῶν ἀνωτέρων ὄντων χημικῶν στοιχείων, οἷα ὁ σίδηρος, ὁ φωσφόρος, κτλ., ἅτινα ἐν γένει ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπιπάγου.

Καὶ ἤδη ἐξετάσωμεν τὰς μᾶλλον τῶν ἀνωτέρω πολυσυνθέτους χημικὰς συνθήκας. Ἐκ τε τῆς ἀμέσου ἀναλύσεως τῶν κατὰ καιροὺς πιπτόντων ἐπὶ τῆς Γῆς κοσμικῶν ὑλικῶν καὶ ἐκ τῆς φασματικῆς ἀναλύσεως τῶν φωτεινῶν ἀστέρων, γινώσκομεν ὅτι τὰ πρῶτα τῶν σωμάτων στοιχεῖα εἶνε πανταχοῦ τὰ αὐτά, ὅτι δὲ αἱ αὐταὶ συγγένειαι, εἰμὴ καὶ αἱ αὐταὶ ἑνώσεις, ἁπαντῶσι πανταχοῦ. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν ἁπαντῶσι πανταχοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ ποσόν. Οὕτως, ἐν παραδείγματι, τὸ ὑδρογόνον ἁπαντᾷ ἀφθονώτατα ἐπὶ τοῦ Ἡλίου καὶ τῶν λαμπροτέρων ἀπλανῶν, ἐλλείπει δὲ ἀπὸ πολυαρίθμων ἄλλων ἀστέρων, καὶ ὁλοσχερῶς δὲν ἁπαντᾷ ἐν στοιχειώδει μορφῇ ἐπὶ τῆς ἐπιθανείας τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Τοὐναντίον, τὸ παρ' ἡμῖν ἀφθόνως ἁπαντῶν ἐν στοιχειώδει μορφῇ ὀξυγόνον, σχηματίζει ἑνώσεις μετὰ τοῦ ἐλαχίστου βαθμοῦ ὀξειδώσεως ἐν τοῖς ἀερολίθοις, ἐλλείπει δὲ ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῆς γνώστης ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν συσσιδήρων (syssidères) τάξεως αὐτῶν.[1] Ἐπίσης τὸ φασματοσκόπιον γνωρίζει ἡμῖν ὅτι ἡ σύστασις τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Διός, τοῦ Κρόνου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Οὐρανοῦ εἶνε λίαν τῆς ἡμετέρας διάφορος. Ἀλλὰ τὸ ὀξυγόνον, τὸ ἄζωτον, ὁ ἄνθραξ καὶ τὸ ὑδρογόνον δέον ν' ἀποτελῶσι πανταχοῦ τὰ θεμελιώδη συστατικὰ τῆς ζωῆς, οὐδὲν δὲ ἕτερον στοιχεῖον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνάλογον πρὸς ταῦτα ἀναφορικῶς πρὸς τὰς χημικὰς αὐτοῦ συγγενείας δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ ταῦτα. Φαίνεται λοιπὸν ἀδύνατον νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἡ ζωή, ζωὴ ἀνεπτυγμένη, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ σφαίρας, ἧς ἡ ἀτμόσφαιρα θὰ ἦτο ἐστερημένη τινῶν τῶν ὑλικῶν τούτων, λίαν δ' ἐπιπλητικὸν θὰ ἦτο ἐὰν ἅπασαι αἱ σφαῖραι τοῦ σύμπαντος ἐτύγχανον ἐστερημέναι τούτων.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης καὶ μὴ πλήρους ἀριθμήσεως τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὕπαρξιν τῆς ζωῆς καὶ διατήρησιν αὐτῆς ἐπὶ τῶν διαφόρων κόσμων τοῦ σύμπαντος συνθηκῶν, συμπεραίνομεν ὅτι αὗται καὶ πολυπλήθεις εἶνε καὶ λίαν λεπτεπίλεπτοι. Ἐὰν δέ, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Faye, ἦτο δυνατὸν ν' ἀριθμήσῃ τις ἁπάσας ταύτας τὰς συνθήκας, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσὶν ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, θὰ ἔβλεπεν ὅτι μικρὰ πιθανότης ὑπάρχει νὰ εὑρεθῶσιν αὗται συνυπάρχουσαι ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πλανήτου.

3) Γνωστὸν ὅτι οἱ γεωλόγοι θεωροῦσιν ὡς οὐσιώδες χαρακτηριστικὸν τῶν μετεωριτῶν τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μείζονα ποσότητα τοῦ ἐν αὐτοῖς αὐτοφυοῦς νικελιούχου σιδήρου, καὶ ὅτι ἑπομένως διακρίνουσιν αὐτοὺς εἰς δύο κυρίως τύπους, ἤτοι τοὺς συνεστῶτας ὁλοσχερῶς ἐξ αὐτοφυοῦς σιδήρου (ὁ λ ο σ ι δ ή ρ ο υ ς - Holosidères — τοῦ κ. Daubrée) καὶ τοὺς ὁλοσχερῶς ἐστερημένους τοῦ μετάλλου τούτου ἐν στοιχειώδει μορφῇ ἀνθρακούχου συστάσεως μετεωρικοὺς λίθους (ἀ σ ί δ ή ρ ο υ ς — Asidères). Τὸ διάμεσον τούτων ἀποτελεῖ ἡ τάξις τῶν σ υ σ σ ι δ ή ρ ω ν, ἐν οἷς τὰ λιθώδη μέρη εἶνε ἐσπαρμένα ἐντὸς συνεχοῦς μεταλλικῆς μάζης, σχηματιζούσης εἶδός τι σ π ό γ γ ο υ σ ι δ ή ρ ου, καὶ ἡ τῶν σ π ο ρ α δ ο σ ι δ ή ρ ω ν (Sporadosidères) ἐν οἷς τοὐναντίον ὁ αὐτοφυὴς σίδηρος ὑπὸ μορφὴν ψηγμάτων εἶνε ἐσπαρμένος ἐντὸς λιθώδους μάζης.

Λεπτομερείας περὶ τούτων εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν σελ. 662 καὶ ἑφεξῆς τῆς καὶ ἄλλοτε μνημονευθείσης ἐνταῦθα σπουδαιοτάτης συγγραφῆς τοῦ κ. A. de Lapparent (*Traité de Géologie*), ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις χωρίοις τῆς σοβαρᾶς μελέτης τοῦ ἐξόχου γεωλόγου τῶν νεωτέρων χρόνων κ. Daubrée (*Études synthétiques de Géologie expérimentale*). δι' ἧς. ὡς καὶ ἄλλοτε ἀνεγράφη ἐν ταῖς στήλαις ταύταις, ἐνεκαινίσθη ἡ τοσοῦτον γόνιμος ἀποδειχθεῖσα ἐφαρμογὴ τῆς πειραματικῆς μεθόδου πρὸς ἑρμηνείαν τῶν γεωλογικῶν φαινομένων.

Καὶ παράτολμον μὲν θὰ ἦτο ν' ἀποφανθῇ τις ὁριστικῶς ὅτι εἰς μόνος πλανήτης εἶνε κατῳκημένος ἐν τῷ σύμπαντι, ἀλλ' ἐπίσης ἀστήριπτον θὰ ἦτο νὰ διατείνηται ὅτι ἅπαντες οἱ κόσμοι οὗτοι ἢ κατοικοῦνται ἢ δέον νὰ κατοικῶνται.

ΗΛ. Γ. ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Ἀτυχῶς αἱ ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς ἐψετεινῆς τῆς Ἑλλάδος παράγωγῆς, ἰδίᾳ δὲ τῆς σταφιδοπαραγωγῆς, ἐρεισθεῖσαι ἐλπίδες περὶ τῆς βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς τοῦ τόπου καταστάσεως κινδυνεύουσι νὰ ματαιωθῶσι διὰ τὴν ἔκτακτον ἀζητησίαν, ὑφ' ἣν τὸ κυριώτατον τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων διατελεῖ, οὕτω δέ, οὐδὲ τοῦ ἐντεῦθεν προσδοκηθέντος χρυσοῦ εἰσαχθέντος εἰς τὴν χώραν, ἡ κρίσις βαίνει ὁσημέραι πλειότερον ὀξυνομένη καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δεινότερον ὑπὸ τῆς νεκρώσεως τῆς ἀγορᾶς πιέζεται καὶ ὑπὸ ἀμηχανίας πρὸς τὸ πρακτέον κατέχεται. — Ἡ κυβέρνησις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς ἐπιχειρήσεως οὐδὲν ἔχει ἐξ ἰδίων νὰ πράξῃ πρὸς ἀνακοπὴν τοῦ κακοῦ· ἐπωφελουμένη δὲ μόνον ἐκ τῶν ὑπολειπομένων αὐτῇ ὀλίγων μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἐκδρομῆς αὐτοῦ καὶ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς ἡμερῶν, συμπληροῖ τὰ εἰς τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ ἔθνους ὑποβληθησόμενα μέτρα αὐτῆς, καίτοι μικρὰς ἔχει ἐλπίδας ὅτι θὰ τύχῃ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ κοινοβουλίου εἰς τὴν νομοθετικὴν κύρωσιν αὐτῶν. — Τοὐναντίον πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἡ Βουλή, συμμαχουσῶν τῶν ἀντιπολιτευτικῶν μερίδων, θὰ καταψηφίσῃ τοῦ ὑπουργείου, ἅμα πρὸ αὐτῆς ἐμφανισθέντος καὶ θὰ προκαλέσῃ τὴν φυσικῶς ἐπακολουθοῦσαν ἐνέργειαν τοῦ Στέμματος. — Τοῦ Στέμματος· πάντες πρὸς τὸ Στέμμα τρέφουσι τὰ ὄμματα ὡς πρὸς τὸν μόνον ἥλιον, ὅστις δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὸ δεινῶς χειμαζόμενον σκάφος εἰς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας· πάντες ἐπὶ τὸν βασιλέα ἐρείδουσι τὰς ἐλπίδας αὐτῶν καὶ τὴν ταχίστην αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν ἐπάνοδον εὔχονται. Ἀλλὰ τὸ σ ὰν γράμματι ἀπὸ τοῦ βασιλέως ἐξαρτᾶται; Ὁ βασιλεύς, ἀναντίρρητον τοῦτο, εἶνε ὁ μόνος ἴσως ἀνὴρ ἐκ τῶν ὁπωσδήποτε ἐπιδρώντων ἐπὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὅστις περὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ τόπου ἀπὸ τῶν παρουσῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν σκέπτεται ἄνευ ὑστεροβουλίας τινός, ὁ μόνος ἴσως, οὗ τὰς σκέψεις δὲν ἀκρωτηριάζει ἡ ἀνάγκη τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ γενικοῦ τοῦ κράτους συμφέροντος πρὸς τὰ συμφέροντα τόμματός τινος, ὁ μόνος ἄρα δυνάμενος νὰ ἔχῃ τὰς ὀρθοτάτας περὶ τοῦ τρόπου τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως ἰδέας. Πῶς ὅμως θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐπαρκῶς οὕτως ἀγαθὸς παράγων, ἀφοῦ οἱ τῶν κομμάτων ἡγέται καὶ ἡγεσίαν ἀξιοῦντες, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τὸ ἄκρως κρίσιμον τῶν περιστάσεων, καταχρώμενοι δὲ τῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος παρεχομένῃ αὐτοῖς δυνάμει, ἐννοοῦσι μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς ἀλλήλους, μηδὲν αὐτοῖς μέλοντος εἰ, μεταξὺ αὐτῶν ἐριζόντων καὶ ἀγωνιζομένων, τὸ κράτος ἀκατασχέτως χωρεῖ πρὸς τὸν κρημνὸν καὶ τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καταστρέφονται καὶ ἡ πενία πλειότερον ἐκτείνει τοὺς γαμψοὺς αὐτῆς ὄνυχας καὶ ἡ πεῖνα μετὰ τῆς ἀκολούθου αὐτῆς ἀπογνώσεως μαστίζει τὸν λαὸν καὶ τὰ κινδυνωδέστατα αὐτῷ εἰσηγεῖται. — Ἀπὸ τῶν μερίδων λοιπὸν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῆς περιωρισμένης τοῦ βασιλέως ἐνεργείας ἐξαρτᾶται ἡ ἔγκαιρος τοῦ τόπου σωτηρία. Οὗτοι ὀφείλουσι πρὸ παντὸς νὰ ἐξαιρέσωσι τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα, τότε δὲ ὁ βασιλεύς, συγκροτῶν ἄχρουν τινὰ ἐξ ἁρμοδίων προσώπων κυβέρνησιν, ἥτις, μελετῶσα τὰ διάφορα προβαλλόμενα οἰκονομικὰ προγράμματα, θὰ κατήρτιζε, τὴν ἰδίαν πεῖραν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀφιλοκέρδειαν αὐτῆς ὁδηγὸν ἔχουσα, τὸ προσφορώτατον εἰς ἐφαρμογήν, καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία, μὴ οὖσα ἐπιτυχία κόμματος, δὲν θὰ ἐπεσκίαζε τὰ ὑπάρχοντα πολιτικὰ κόμματα, θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις αὐτοῦ. — Οἱ ἡγέται τῶν μερίδων δύνανται χάριν τῶν ἐπειγουσῶν τῆς πατρίδος ἀναγκῶν νὰ κατασιγάσωσι πρὸς μικὸν τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν, ν' ἀναστείλωσιν ἐπί τινα χρόνον τὰς ὁρμὰς τῆς φιλαρχίας καὶ νὰ παρασκευάσωσιν ἑαυτοῖς εὐχερέστερον τὸ ἔργον τῆς διακυβερνήσεως, ὅταν μετὰ ταῦτα κληθῶσιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν; Μόνον οὕτω θ' ἀπέβαινον ἄξιοι τῆς περιωπῆς, εἰς ἣν ἡ ψῆφος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνήγαγεν αὐτούς, καὶ θὰ ἐγίνοντο, οὐ μόνον ἐν λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ, σωτῆρες τοῦ τόπου.

Ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ διεξαγωγὴ τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν, πανταχοῦ ἀποβᾶσα ὑπὲρ τῶν ὑποψηφίων τῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ μᾶλλον φαίνεται παγιώσασα ἐν τῇ ἀρχῇ τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ πρίγκιπος Φερδινάνδου. — Ἄγνωστον κατὰ πόσον αἱ ἐκ διαδοχῆς αὗται ἐκλογικαὶ νίκαι τοῦ κ Σταμπούλωφ θὰ ἰσχύσωσιν εἰς μακρὰν ἐξασφάλισιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς· βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ὁ βουλγαρικὸς λαός, ἐπιτρέπων ν' ἄγεται καὶ φέρεται κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμφερόντων τῆς ἀρχομανίας ἑνὸς προσώπου, διαιωνίζει τὴν ἐνεστῶσαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν τραγελαφικὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ἑκουσίως ἀποστερεῖ ἑαυτὸν τὰ ἀγαθὰ τοῦ κανονικοῦ πολιτικοῦ βίου, εἰς ὃν ξέναι θυσίαι ἐκάλεσαν αὐτὸν καὶ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται ν' ἀπολαύσῃ, δίκαιον ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη περιεσπώμενος ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν κλυδωνισμῶν, τῶν ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἅτινα ἐπὶ μᾶλλον παροξύνει ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ παρουσία τοῦ ἐνεστῶτος ὑπουργείου, προερχομένων. — Ἀλλ' αἱ τῇ παρελθούσῃ κυριακῇ διεξαχθεῖσαι ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ δημοτικαὶ ἐκλογαὶ παρέσχον ἡμῖν καὶ ἀμεσωτέρου ἐνδιαφέροντος ἀφορμὴν πρὸς νέαν ἐκτίμησιν τῶν ἀρχῶν, ἃς περὶ ἀνασκήσεως τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν βίου ἔχουσιν οἱ Βούλγαροι. Ἐν τισι τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας πόλε-

σιν, ἐν Πύργῳ καὶ Στενημάχῳ — καὶ ἐν Φιλιππουπόλει δὲ ἐγένετο ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα — αἱ ἐγχώριαι ἀρχαὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἔκθεσιν κάλπης πρὸς ἐκλογὴν ἐφορείας τῶν αὐτόθι ἑλληνικῶν σχολῶν, ὡς τοῦτο ἐγένετο περὶ τῶν ἄλλων κοινοτήτων, αἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξέλεξαν τὰς σχολειακὰς αὐτῶν ἀρχάς. — Ἡ νέα αὕτη καταπίεσις τῆς ἐν ταῖς ὑπὸ τοὺς Βουλγάρους χώραις ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀποδεικνύει ἐμμονὴν εἰς τὰς ὀπισθοδρομικὰς καὶ μισοξένους ἀρχάς, αἵτινες τοῦτο μόνον δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι, νὰ ἐκπολεμῶσι τὰ ξένα ἔθνη, καὶ μάλιστα τὸ ἑλληνικόν, πρὸς τὸ κρατοῦν στοιχεῖον καὶ νὰ κωλύωσι τὴν εἰρηνικὴν τοῦ τόπου ἀνάπτυξιν, προσκόμματα παρεμβάλλουσαι καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν πρὸς τὰ ἄλλα κράτη σχέσεων τῆς ἡγεμονίας.

Τῇ ἀγαστῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ νεαροῦ βασιλέως τῆς Σερβίας ἐπετελέσθη ἄρτι γεγονὸς ἀγαθὸ μόνον ἐπαγγελλόμενον τῷ βασιλείῳ. Λέγομεν τὴν προσέγγισιν τοῦ μινιστῆρος τοῦ σερβικοῦ θρόνου πρίγκιπος Πέτρου Καραγεώργεβιτς, εἰς ὑπεροχίαν τεταγμένου, πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὑπὸ τούτου κατοθέσεως στεφάνου ἐπὶ τοῦ ἐν Τοπόλᾳ τάφου τοῦ πατρὸς τοῦ εἰρημένου πρίγκιπος καὶ εὐγενοῦς αὐτοῦ κατὰ τὴν κατάθεσιν ταύτην προσφωνήσεως. — Τὸ ἐπὶ τῇ ἱπποτικῇ αὐτῇ πράξει εὐχαριστήριον τοῦ πρίγκιπος Καραγεώργεβιτς τηλεγράφημα, καίπερ οὐδὲν περιέχον τὸ δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς κύρωσις τῶν πρό τινος θορυβηθέντων περὶ παραιτήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων, οὐδ' ἀναιροῦν τὸ περιεχόμενον δημοσιευθείσης ἐπιστολῆς τοῦ μινιστῆρος, ἀρνουμένου τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ ἀποχώρησιν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, προϋποθέτει προσέγγισιν τῶν δύο ἀντιζήλων ἡγεμονικῶν τῆς Σερβίας οἴκων, ἥτις δὲν δύναται ἀλλ' ἢ νὰ διευκολύνῃ τὴν ὁριστικὴν αὐτῶν διαλλαγὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εἰς τὴν χώραν καθόδου τοῦ ἐξορίστου ἡγεμονίδου, οὕτω ζωηρῶς τὴν φιλτάτην γῆν τῆς πατρίδος ποθήσαντος.

Ἐν τῇ τῆς δυσμικῆς Εὐρώπης πολιτικῇ κινήσει κρατεῖ τὸ ζήτημα τοῦ εἰς Τουλῶνα μὲν τοῦ ρωσικοῦ, εἰς Τάραντα δὲ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἐπικειμένου καταπλοῦ. — Οἱ Γάλλοι, τὴν ἀπόδοσιν τῆς Κρονστάδης θέλοντες νὰ καταστήσωσιν ὡς οἷόν τε λαμπρὰν ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἄρτι ἐν Μετς γενομένην γερμανοϊταλικὴν κατὰ τῆς Γαλλίας διαδήλωσιν, πάντα μετέρχονται τὰ μέσα εἰς τὸν μοναδικὸν ὑπὸ τὴν ἔποψιν μεγαλοπρεπείας καὶ ἐνδουσιασμοῦ πανηγυρισμὸν τῆς εἰς τὸν γαλλικὸν λιμένα καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Δημοκρατίας ἐπισκέψεως τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ συμμάχου ἔθνους. — Τούτου χάριν πᾶσαι αἱ τάξεις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας, ἀρχαί τε καὶ ἰδιῶται, σωματεῖα καὶ ἑταιρεῖαι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὑπὸ μιᾶς διακαίονται σήμερον φιλοδοξίας, νὰ συντελέσωσι διὰ τῆς ἐφευρετικότητος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τῶν ἐράνων αὐτῶν, ὅπως τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην καταστήσωσι διαρκὲς μνημεῖον τῆς γαλλορωσικῆς συναδελφώσεως, εἰς τὸ ἔπακρον ὑπερφαλαγγίζοντες τὴν ἐν Μετς τευτονοϊταλικὴν πανήγυριν. — Βεβαίως δὲν εἶνε ὁ παροξυσμὸς οὗτος τοῦ γαλλικοῦ πατριωτισμοῦ, ὅστις προύκάλεσε τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐν Λονδίνῳ, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ λόρδου Ρόσμπερη, περὶ ἀποστολῆς τῆς ἀγγλικῆς μοίρας τῆς Μεσογείου εἰς τοὺς ἰταλικοὺς λιμένας εὐθὺς μετὰ τὸν ἐκ Τουλῶνος ἀπόπλουν τῆς ρωσικῆς. Ἐκεῖνο, ὅπερ ὤθησε τὸν ἄγγλον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργόν, ἐπωφελούμενον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδίων αὐτοῦ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἀρχῶν ἐκ τοῦ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικήν, εἰς τὴν κρισιμωτάτην αὐτῆς περίοδον εἰςελθοῦσαν μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων ἀπόρριψιν τοῦ ἰρλανδικοῦ νομοσχεδίου, περισπασμοῦ τοῦ κ. Γλάδστωνος, εἰς τὴν ἀντιδιαδήλωσιν ταύτην εἶνε ἡ τάσις τῆς Ρωσίας πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυτικῶν δυνάμεων αὐτῆς, ἰδίᾳ δὲ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἵδρυσις παγίου ἐν τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ναυτικοῦ σταθμοῦ, ὃν ἡ Γαλλία προφρόνως χορηγεῖ. Ἡ τάσις αὕτη θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἄγγλων σωβινιστῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικωτέρας ἀρχὰς πρεσβεύοντος λόρδου Ρόσμπερη, ὡς εἰς αὐτὴν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀποβλέπουσα καὶ ὡς ἀπειλοῦσα ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς γαλλικῆς ναυτικῆς ἐνεργείας τὰ ἀποικιακά, ἤτοι τὰ κυριώτατα συμφέροντα τοῦ Ἡνωμένου βασιλείου. — Ἂν λοιπὸν πράγματι ὁ εἰς Τάραντα ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις κατάπλους τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ᾧ λέγεται ὅτι θὰ συναντήσωσι καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Τριπλῆς, ἀλλὰ περὶ οὗ ἀμφιβολίας εὐλόγους ἐκφράζουσι ταμπερολίνεια ψύλλα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀφετηρία ἢ πρώτη ἐκδήλωσις αἰσθητοτέρας προσεγγίσεως τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Τριπλῆν, τὸ πρᾶγμα θὰ ἐξηγεῖτο διὰ τοῦ κινδύνου, ὃν ἐν τῇ γαλλορρωσικῇ ναυτικῇ συμπράξει βλέπουσιν οἱ ἐν Λονδίνῳ ὡς πρὸς τὰ ἀποικιακὰ αὐτῶν συμφέροντα.

Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἡ διεθνὴς πολιτικὴ φαίνεται ἐξελισσομένη κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα νὰ φοβῆται τις ταχεῖαν ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ ἀγῶνος, τοῦ μέλλοντος νὰ παράξῃ σύμπασαν τὴν γηραιὰν ἡμῶν ἤπειρον κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς σχέσεσι τῆς Γερμανίας καὶ Ρωσίας, αἵτινες ἀπό τινος χρόνου ἀπειλοῦσι καὶ αὐτὰς τῶν δύο μεγάλων αὐτοκρατοριῶν τὰς πολιτικὰς σχέσεις, ἤρξατο διαφαινομένη ἀκτὶς ἐλπίδος βελτιώσεως. — Κατὰ τὰς ἐκ Πετρουπόλεως τοὐλάχιστον πληροφορίας τῶν ἐφημερίδων τῆς Καινιξβέργης, μιᾶς τῶν γερμανικῶν ἐκείνων πόλεων, ὧν τὰ ἐμπορικὰ ἐπιμελήτρια δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γουλιέλμον διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ πρὸς τὴν Ρωσίαν τελωνειακοῦ πολέμου ὡς καταστρέφοντος τὸ ἐμπόριον τῶν ἐμπορικῶν τούτων λιμένων, ἐν τῇ ρωσικῇ πρωτευούσῃ κρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι μετὰ τὴν ἐπικειμένην ἐπανάληψιν τῶν διαπραγματεύσεων τῶν ἀντιπρόσωπων τῶν δύο κρατῶν τὰ πράγματα θὰ λάβωσιν οὕτως εὐνοϊκὴν τροπήν, ὥστε δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ κατάπαυσις τοῦ νῦν διεξαγομένου τελωνειακοῦ πολέμου. — Λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἐνδεχομένων ἐπακολούθων τῆς ἐνεστώσης ἐντάσεως τῶν σχέσεων τῶν δύο ὁμόρων ἐπικρατειῶν, προκαλουσῶν ἥκιστα εὐάρεστον κατὰ τὰς παραμεθορίους αὐτῶν ἐπαρχίας κατάστασιν, ἀδιακόπους δὲ ῥήξεις διὰ τὰς ἀμφοτέρωθεν λαθρεμπορικὰς ἀποπείρας, εὐκτὸν εἶνε ὅπως ἡ αἰσιοδοξία αὕτη ἐπληθεύσῃ.

Μ. Ε. Μ.

ΦΥΡΔΗΝ ΜΙΓΔΗΝ.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ζωγραφείου, ἅτινα προῆκειτο νὰ γένωνται σήμερον, ἀνεβλήθησαν εἰς τὴν ἐπομένην κυριακήν. Ἐπισκεψάμενοι τὸ τὰ μάλιστα τέλειον ὑπό τε ὑγιεινὴν ἔποψιν καὶ ἀρχιτεκτονικὴν ἵδρυμα τοῦτο, ἐπιφυλασσόμεθα ἐν τῷ ἑπομένῳ τεύχει, ἤτοι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν ἐγκαινίων, νὰ ποιήσωμεν λόγον περὶ αὐτοῦ.

Τὴν Α. Ἐξ. τὸν Χρηστάκην ἐφέδρην Ζωγράφον ἀντιπροσωπεύσει ἐν τοῖς ἐγκαινίοις ὁ πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀξιότιμος κ. Δημήτριος Μαλιάσης, ἀγγελθέντος αὐτῷ τούτου δι' ἐπιστολῆς τῆς Α. Ἐξ. τὰ μάλιστα φιλόφρονος. Ἡ Α. Ἐξ. ἐπίσης δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀνεκοινώσατο τοῦτο καὶ τῇ χορείᾳ τοῦ Ζωγραφείου.

— Αἱ ἐν Ἀθήναις συνάδελφαι, προκειμένου περὶ κακουργημάτων καὶ ληστειῶν, καθήκον αὐτῶν ἡγοῦνται μετὰ πάσης λεπτομερείας καὶ γραφικότητος νὰ ἐκθέτωσι ταύτας ἐν ταῖς στήλαις αὐτῶν, οἰόμεναι ἴσως ὅτι τὸ συμφέρον τῶν ἀναγνωστῶν αὐτῶν ἐξυπηρετοῦσιν, ἀλλὰ λανθάνουσαι αὐτὰ τοῦτο προσβάλλουσι, διότι οὐ μόνον ἡρωϊκῇ τινι αἴγλῃ περιβάλλουσαι τὰ κακουργήματα ἐλεθρίως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις, παρέχουσαι οὐχὶ καλὴν εἰκόνα τῆς πατρίδος, αἵτιαι γίγνονται ὅπως σκώπτωνται οἱ Ἕλληνες. Τοιοῦτόν τι ἔπραξεν ἄρτι ἡ *Echo de Paris*, ἐν τῷ φύλλῳ αὐτῆς τῆς 6)18 σεπτεμβρίου, ἥτις ἀναγράφουσα τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Μαργώνη παρατίθησιν ἀπόσπασμα τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ ἐπάγεται εἰρωνικῶς· «Οἱ βασιλεῖς τοῦ βουνοῦ οὐδαμῶς ἤλλαξαν ἀπὸ τοῦ Χατζῆ-Στραούου» (Les rois de la montagne n'ont point dégénérés depuis Hadji-Stravos).

Ἡ παρισινὴ αὕτη ἐφημερίς, ἥτις πρό τινος ἀνεδέξατο τὴν ὑπερασπίσιν τοῦ ἀναδεξαμένου νὰ δραματοποιήσῃ τὸν Βασιλέα τῶν ὀρέων τοῦ About, βεβαίως ἀδικεῖ τὸ γαλλικὸν πνεῦμα καὶ προσβάλλει αὐτὴν τὴν γαλλικὴν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν κέκτηται σημασίαν, οὐδαμῶς ἐπιθυμοῦμεν νὰ συμμαχήσωμεν αὐτῇ ἐν τῇ προσβολῇ ταύτῃ, ὅπως ὑπομνήσωμεν αὐτῇ γεγονότα τινὰ ἐκ τῆς ἱστορίας, σύγχρονα ἢ ἀρχαῖα ἀδιάφορον. Ἡ εὐγένεια δίδοται τοῖς ἔθνεσι καὶ μάλιστα ἐκείνοις, ἅτινα τὰ ἄλλα ἐδίδαξαν, τὸ δὲ κακουργεῖν τῇ ἀνθρώπῳ πάντων τῶν ἐθνῶν. Εἶνε κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως.

— Ἐν τῷ φιλολογικῷ παραρτήματι τοῦ *Figaro* τῆς 4)16 σεπτεμβρίου ὁ ἄλλοτε γραμματεὺς τῆς ἐντεῦθεν γαλλικῆς πρεσβείας κ. Maurice Truber ἐδημοσίευσεν ἐπιφυλλίδα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Τὸ θέρος κατὰ τὸν Βόσπορον (L'été sur le Bosphore). Ἐν τῇ ἐπιφυλλίδι ταύτῃ μετὰ πολλῆς χάριτος ὁ κ. Truber ἀφηγεῖται τὰς ἐκ τοῦ Βοσπόρου ἐντυπώσεις αὐτοῦ, ὁμιλεῖ περὶ τῶν μελτεμίων, θαυμάζει τὴν Σελήνην τοῦ Βοσπόρου, μάλιστα κατὰ τὸν ἰούλιον καὶ αὔγουστον, Σελήνην ἣν οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εἶδεν ὡραιοτέραν, καὶ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς κοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ βραχέων δὲ ὁμιλεῖ περὶ τῶν Ὀθωμανῶν, Ἑλλήνων, Ἀρμενίων καὶ Λεβαντίνων. Περὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας εὐνοϊκῶς ἐκφράζεται, παρατηρεῖ δ' ὅτι πολλοὶ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ οἶκοι ἐξέλειπον, ὅτι ὀλίγιστοι νῦν ὑφίστανται τοιοῦτοι. Μνημονεύει τοῦ οἴκου τοῦ εὐγενεστάτου τραπεζίτου Ζ..., οὗτινος «ἡ χαρίεσσα σύζυγος ἐξακολουθεῖ τὰς παραδόσεις φιλοξενίας τοῦ οἴκου» (la charmante femme continue ces traditions hospitalières).

— Μελέτη ἐπὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ χολέρας κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1891 — 1892, γενομένη ὑπὸ τοῦ διασήμου βακτηριολόγου Κώχ κατελήγει διὰ τοῦ συμπεράσματος τούδε, ὅτι αἱ χολερικαὶ ἐπιδημίαι παρουσιάζουσι δύο οὐσιώδεις τύπους. Ὁ μὲν πρῶτος, καθ' ὃν ἡ ἐπιδημία ἀναπτύσσεται διὰ τοῦ ὕδατος, χαρακτηρίζεται διὰ ἀληθοῦς ἐκρήξεως τῆς ἐπιδημίας, διαδιδομένης διὰ τρόπου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὁμοιόμορφον ἐν τινι χώρᾳ. Ἡ γραφικὴ παράστασις τοῦ τύπου τούτου εἶνε γραμμὴ κυρτή, ἥτις ταχέως ὑψοῦται ὅπως καταπέσῃ πάλιν ἀποτόμως ἀφ' οὗ σχηματίσῃ μικρόν τι ἐπίπεδον. Τοιοῦτον ὑπῆρξε π. χ. τὸ σχεδιογράφημα τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1892 χολερικῆς ἐπιδημίας ἐν Ἀμβούργῳ.

Ὁ δὲ δεύτερος τύπος, ὀφειλόμενος εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ μιάσματος διὰ τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τῶν ὑπὸ τῶν περιττωμάτων αὐτῶν κηλιδουμένων ἐνδυμάτων παρίσταται γραφικῶς διὰ κυρτῆς γραμμῆς μὴ ὑψουμένης ὑπεράνω τῆς συνήθους ἐπιφανείας. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ τύπου τούτου τῆς χολερικῆς ἐπιδημίας εἶνε ὅτι δίδει γένεσιν οὐχὶ εἰς ἐξέπλωσιν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὁμοιόμορφον, ἀλλὰ εἰς ἑστίας μεσμάτων τοπικάς, ὧν ἐνίοτε κατορθοῦται νὰ καταδειχθῇ ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις καὶ διαδοχή.

Τῷ τύπῳ δὲ τούτῳ ἀνήκει καὶ ἡ κατὰ τὸν μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1892 ἐν Ἀμβούργῳ ἐνσκήψασα ἐπιδημία.

Οἰκείον δὲ ἐννοεῖται ὅτι αἱ χολερικαὶ ἐπιδημίαι δύνανται νὰ περιθλιθῶσι καὶ τὸν ἐκ τῶν δύο τούτων μικτὸν τύπον.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Σάββατον, 11 Σεπτεμβρίου.

Λίαν ἡσυχασμέναι ἦσαν αἱ πράξεις τοῦ χρηματιστηρίου ἡμῶν κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην, αἱ δὲ τιμαὶ τοῦ χθεσινοῦ κλεισίματος ἦσαν αἱ αὐταὶ ταῖς τῆς δευτέρας, μόναι δὲ αἱ ὁμολογίαι τῶν Σιδηροδρόμων Ρωμυλίας ἐξηκολούθησαν ἀνατιμώμεναι, καὶ πολλαὶ ἀγοραὶ ἐγένοντο χθὲς ἄνω τῶν ἤρ. 89. Αἰτία τῆς ἐξακολουθούσης ἀνατιμήσεως τῶν ὁμολογιῶν τούτων εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς πρὸ τριῶν ἤδη ἑβδομάδων ἐγράψαμεν, ὅτι κατὰ θετικὰς πληροφορίας τὸ κατὰ τὸν προσεχῆ μῆνα συνερχόμενον ἐμπορικὸν ἐπιμελητήριον τῆς Ρώμης θὰ παραδεχθῇ τὸ ὑπὸ πάντων τῶν ἄλλων παραδεκτὸν γενόμενον σχέδιον τῶν ἐν Βιέννῃ, δι' οὗ αἱ ἀπὸ τῆς 1ης μαρτίου πληρωθεῖσαι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πληρωθησόμεναι ὁμολογίαι τῶν Σιδηροδρόμων ἐξοφληθήσονται πρὸς 72 ο)ο. Τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου τούτου ἐπιδιώκει πρὸ πολλοῦ ὁ διευθυντὴς τῆς Ὀθωμανικῆς Τραπέζης κ. Βινσεντ, ἡ δὲ νῦν ἐν Βιέννῃ διαμονὴ αὐτοῦ δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Τραπέζης ἐλάττωσις τοῦ τόκου τῆς προεξοφλήσεως, γενομένη τὴν πέμπτην τῆς ἑβδομάδος ταύτης δὲν ἦτο ἀπροσδόκητος, διότι πρὸ ἡμερῶν ἐγινώσκετο ὅτι τὸ ἀποθεματικὸν αὐτῆς ὑπερέβη τὰ 53 ο)ο, τοῦθ' ὅπερ σπανίως συμβαίνει· ὥστε, ἂν ἡ ἀναλογία αὕτη ἐξακολουθήσῃ, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προβῇ προσεχῶς εἰς νέαν ἐλάττωσιν τοῦ τόκου. Ἀλλ' ἐνῷ αἱ δύο πρωτεύουσαι τοῦ κόσμου Τράπεζαι, ἡ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ τῆς Γαλλίας, παρουσιά-

ζουσι τοιαύτην πληθώραν χρημάτων, ἡ τοῦ Βερολίνου ἐξακολουθεῖ ἀγοράζουσα χρυσόν, ἐν δὲ Βιέννῃ εὑρίσκονται εἰς πολλὴν στενοχωρίαν καὶ μάτην ἀγωνίζονται πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ συναλλάγματος, ὅπερ χθὲς προσήγγισεν εἰς τὰ 127. Ἡ αὐτὴ χρηματικὴ στενοχωρία ὑφίσταται καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις γερμανικαῖς ἀγοραῖς, ἐν αἷς ὁ ἰδιωτικὸς τόκος ἐξακολουθεῖ διατηρούμενος περὶ τὰ 5 0)0.

Τὴν παροῦσαν χρηματικὴν ἐν Λονδίνῳ ἀφθονίαν ὑπ' ὄψιν ἔχουσαι αἱ ὑπὸ ἀναγκῶν πιεζόμεναι κυβερνήσεις τῆς Αὐστρίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἱσπανίας, προέβησαν ἤδη εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς συνομολόγησιν μεγάλων δανείων· ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν φαίνεται ἀμφίβολος, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ οἱ ἐν Παρισίοις δὲν εἶναι εὐδιάθετοι νὰ συμμετάσχωσιν εἰς τὰ δάνεια ταῦτα, οἱ δὲ ἐν Βερολίνῳ σκέπτονται μόνον περὶ τῶν ἰδίων ἀναγκῶν καὶ ἐξακολουθοῦσι μᾶλλον ἀναπαιμεύοντες χρυσὸν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Μόνον τὸ ἱσπανικὸν δάνειον δύναται νὰ ἔχῃ ἐλπίδας ἐπιτυχίας ἐν Γαλλίᾳ, καὶ τοῦτο ἕνεκα πολιτικῶν μᾶλλον λόγων. Ἕνεκα τῆς ἐλπίδος ταύτης καὶ τῶν οἰκονομικῶν βελτιώσεων, ἃς κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ κ. Καμάτσος, τὸ συνάλλαγμα ἐξέπεσεν ἀπὸ 22 εἰς 18 0)0.

Τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενον νέον ρωσικὸν δάνειον ἐκ 200 ἑκατομμυρίων οὐδεμίᾳ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ πληρέστατα. Ἄλλως δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ δάνειον τοῦτο σκοπὸν ἔχει τὴν μετατροπὴν τοῦ πρὸς 6 0)0 δανείου τοῦ 1883 εἰς νέον πρὸς 4 0)0. Οἱ κάτοχοι τῶν τίτλων τοῦ παλαιοῦ δανείου προσκαλοῦνται ν' ἀνταλλάξωσιν αὐτοὺς διὰ τίτλων τοῦ νέου, οἱ δὲ μὴ βουλόμενοι θέλουσι πληρωθῆ πρὸς 97 1)4. Καίτοι δὲ πρὸς τοῦτο ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ, πιστεύεται ὅτι οἱ κάτοχοι θὰ δεχθῶσι μᾶλλον τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν τίτλων. Προκειμένου δὲ περὶ ρωσικῶν δανείων, αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες ἐκ πνεύματος ζηλοτυπίας μᾶλλον ἀριθμοῦσι τὰ ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τῶν Παρισίων διαπραγματευόμενα δεκαετιὰ ἐν ὅλοις ρωσικὰ δάνεια συμποσούμενα εἰς τὸ ὑπέρογκον τρόντι ποσὸν 8,599,674,895 φρόγκων! μετὰ χαιρεκακίας δὲ ἐρωτῶσι ποία τύχη περιμένει τὰ δάνεια, ταῦτα καὶ τοὺς γάλλους κατόχους αὐτῶν ἐν περιπτώσει πολέμου;

Μόνα τὰ ἑλληνικὰ δάνειαδὲν μετέσχον τῆς γενικῆς τῶν ἄλλων χρεωγράφων βελτιώσεως, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Τραπέζης ἐλάττωσις τοῦ τόκου. Διάφοροι οἰκονομολογικαὶ ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης, δυσμενέστατα κρίνουσαι τὴν παροῦσαν οἰκονομικὴν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν, ποιοῦνται λόγον καὶ περὶ τῶν τελευταίων δημηγοριῶν τοῦ κ. Καραπάνου, καὶ περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένων πρὸς θεραπείαν μέσων, καὶ ἀποδίδουσαι τὴν δέουσαν ἐκτίμησιν εἰς τὰς δημαγωγικὰς θεωρίας τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν, ἐρωτῶσιν αὐτόν, διατί δὲν ἐφήρμοσε τὰς σωτηρίους ταύτας θεωρίας, ὅτε διηύθυνε τὸ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργεῖον, ἢ μήπως μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ἀνεκάλυψεν ὡς ἐκ θαύματος τὰ ἀλάνθαστα ταῦτα οἰκονομικὰ φάρμακα, δι' ὧν ἐπαγγέλλεται νὰ σώσῃ τὸ ἔθνος του, ἡ χρονία τοῦ ὑπουργείου ἀσθένεια ὑπῆρχεν ἀναντιρρήτως καὶ πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν ὁ κ. Καραπάνος; Πλὴν τούτου ἐρωτῶσι τὸν κ. Καραπάνον, πῶς παρέλιπεν ἐν τῇ συνταγῇ αὐτοῦ τὸ κυριώτερον φάρμακον, τὸν χρυσόν, δι' οὗ θὰ ἐκριζωθῇ ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, καὶ θὰ ἐφοδιασθῇ ὁ εἰδικὸς προϋπολογισμὸς ὁ μέλλων νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς δανειστάς; Ποῦ καὶ πῶς θὰ εὕρῃ τὸν ἀναγκαιοῦντα χρυσόν; Τοῦτο δὲν λέγει ὁ κ. Καραπάνος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι διὰ τί δὲν ἐφρόντιζε νὰ σώσῃ τὸν ἀσθενῆ, ὅτε ἐθεράπευεν αὐτὸν ὡς εἰδικὸς ἰατρός, ἀλλὰ προτείνει τὰ σωτήρια φάρμακα μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του;

Πρὶν δώσωμεν πέρας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ταύτην ἐπιθεώρησιν, θεωροῦμεν εὔκαιρον νὰ μεταδώσωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις πληροφορίας τινὰς περὶ τοῦ τελευταίου προϋπολογισμοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἃς ἐδημοσίευσεν ἡ «Πολιτικὴ ἀνασκόπησις» τῆς Βιέννης, καίτοι δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐφημερίδα, ἥτις ὁπωσδήποτε φέρει ἐπίσημον χαρακτῆρα, αἱ μὲν εἰσπράξεις ἀνέρχονται εἰς 18 1)2 ἑκατομμύρια λιρῶν τουρκικῶν, αἱ δὲ δαπάναι εἰς 17 1)2 σχεδὸν ἑκατομμύρια, ἐξ ὧν 900,000 διὰ τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον, 5000,000, διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν διαφόρων δανείων, παγίων καὶ μή, 8.700 000 διὰ τὰ ὑπουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν, τοῦ πυροβολικοῦ, τῶν ναυτικῶν καὶ τῆς χωροφυλακῆς, καὶ 2,580.000 διὰ τὴν διοικητικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' ἐπειδή, λέγει, ὑπάρχουσι καὶ ἔκτακτα ἔξοδα, ἅπερ παρίστησαν σταθερά, ὁ ἰσολογισμὸς παρουσιάζει μικρόν τι ἔλλειμμα.

Περὶ τῆς ἐκτιμήσεως, ἣν παρέχει τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον εἰς τὰ τουρκικὰ χρεώγραφα, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν ἐπιφυλασσόμεθα νὰ γράψωμεν προσεχῶς.

Ν. ΦΩΤΙΑΔΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΙΟΝ. Π. ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗ. — Ροβινσὼν Κροῦσος, βίος καὶ περιπέτειαι αὐτοῦ κατὰ Daniel de Foe, μετὰ εἰκονογραφιῶν καὶ παραρτήματος ποιημάτιων πρὸς χρῆσιν τῆς δευτέρας τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων. Ἠξιώθη πολλῶν ἐπαίνων ἐν τῷ Καραπανείῳ ἀγῶνι ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Νεολόγου, 1893. Τεῦχος εἰς 16ον, σελ. στ' + 111. Τιμᾶται γρ. 3.

Τὸ διδακτικὸν τοῦτο βιβλίον, ὅπερ πολλῶν ἠξίωται ἐπαίνων ὑπὸ τῆς Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὑποβληθὲν εἰς τὸν Καραπάνειον ἀγῶνα περὶ συντάξεως διδακτικῶν βιβλίων, ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔποψιν τυγχάνει κάλλιστον, διότι οὐ μόνον τὸ ὕφος αὐτοῦ, ἀφελές, τῇ ἡλικίᾳ δι' ἣν προορίσται τὸ βιβλίον ἐστὶ τὸ πρόσχημον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπαιτουμένου μορφωτικοῦ χαρακτῆρος οὐκ ἀστοχεῖ. Μετὰ φιλοκαλίας δὲ ἐκτετυπωμένον καὶ δι' εἰκόνων ἱκανῶν τε καὶ ἐπιτυχῶν κεκοσμημένον ἀποδείκνυσιν ἐν πᾶσι τὴν ἐκδότην τυγχάνοντα τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ὁ ἐκδότης ΧΡΥΣΟΣΘΕΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Κωνσταντινουπόλεως Μέγαν Τυπολεξικὸν τῶν ΝΕΟΛΟΓΟΥ